Эхэ найхан нютагаа эб хамта мандуулая!

БУРЯАД ҮНЭН

1921 оной декабриин 21-нээ гарана

Бүгэдэ арадай газетэ

1994 ДЕКАБРЬ 16
Үбэлэй дунда хулгана
Нарын 14
ПЯТНИЦА
Гарагай 6
№ 242 (19084)
Газетын сэн Захилай 10 түх. Хэлсээтэ сэн.

Н Федерациин Президент Б. Н. ЕЛЬЦИНДЭ Буряад спубликын Арадай Хуралай Советэй хандаһан ХАНДАЛГА

ХЁМОРООЕ ҺҮЖЭРӨӨЖЭ БОЛОХОГҮЙ!

Борис Николаевич!

Үндэһэ яһатанай ажаһуудаг ухы арадтал адли Буряад Республикин Арадай Хурал Чечен Республикэ болоно байгаа һүүлэй үйлэ хэрэһанаагаа зобонгёор адаглажа Президент Д. Дудаевай тала баболон тус республикадахи алдаб бүлэгүүдэй хоорондоо зоно буляалдаһан, Россин Правиа хүсэтэ байгуулалтануудые ртэлбэрилэгшэдэй бодомжогүй, гүй ябадал гаргаһан дээрэһээ ые республикада оруулжа, уламжалан, хүнүүд алуулһан, ар һүжэрөөхэ, шуһата байлдаа үүлхэ аюул тохёолдоһон байна.

Республикада болоһон үйлэ Россин Федерациин бүрин бүлые мүн лэ аюулда оруулна, хоорондын холбоо бэелүүлхэ, ономикые тогтуурнтай болгохо нэмэлтэ бэрхэшээлнүүдые тоона.

моороое эбэй гуримаар шиндхэхэ эрэгтэй хэмжээнүүдые хойшолуулангүй абыт гэжэ Танние Буряад Республикын Арадай Хуралай Совет гүйна. Чечен Республикыг хүтэлбэрилэгшэдтэй өөрөө Та хөөрэлдэжэ, буу зэбсэгүйгөөр энэ асуудал шиндхэхэ үйлэ хэрэгүүдые саашанхи шиндхэбэринүүдтээ эшэ үндэһэн болгон баримталха ёнотойт гэжэ бидэ тоолонобди.

Чечен Республикые Россин Федерациин субъект гэжэ мэдэрнэн хэлсээтэ уялгануудые алишье талаһаа баталаа һаа, бүхы арадуудай болон ороной бүхы нютагуудай ашаг үрэлэ таарамжатай байха һэн гэжэ бидэ мүн лэ тоолонобди.

Ороной субъектнүүдэй, мүн тэрэнэй эрхэтэн бүхэнэй Конституцияр хараалагдаһан эрхэнүүд бүхэнние лаб хангаха уялгатай Россин Президент Танда бидэ дахин хандажа, хёмороо һүжэрөөжэ болохогүй, дайн дажар болохо ёногүй гэжэ дабтанабди. Тэрэнэй хойшолонгууд ороной-мнай хуби заланда тон аюултай байха ха юм.

Буряад Республикын Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ
М. И. СЕМЕНОВ.

ын Федерациин Президентдэ, Правительствада он Федеральна Суглаанда Буряад Республикын эхэнэрнүүдэй холбооной хандаһан ХАНДАЛГА

Республикын дэй холбоон ресажаһайдалай бүхы удта эдэбхитэйаадалсана. Тиихэлын, хүүгэдые хүын, эхэлүүдые ба ые хамгаалгын удай эхэнэрнүүдаа дүтэ байдаг хаал ябуулгадаа соалбаринуудта онхандуулдаг юм.

республикын социномическа байдал тэй болонохой, федеральна һомодаг эмхинүүд хожэ бидэ ойлгоноомнай эхэнэрнүүдэй алладаг гэгээрэлэй, нүүрые хамгаалгын ад һалбаринуудай илгэшэд болоно. н һараар салингаа Тингэжэ мүнгөөр гадна, общестхүшэр хүндэ байдалтай зон болохо үхибүүд, эрэмдэг бэстэйшүүл, дайнай ба ажалай ветерануд хохидоно бишуу. Тиимэнээ бюджедээр хангагдадаг һалбаринуудай хүдэлмэрилэгшэд буһалгаажаар бэлэн байһан тухайгаа нэгэтэ бэшэ сонсохоо һэн.

Сэрэгэй-промышленна бүлэтэ ородог республикын олонхи предприятинууд хаагдаха түйлдаа хүрэнхэй. Хүдөө ажахы продукциингаа түлөө түлбэри абажа ядан зобоно, хүдөө ажахын заншалта һалбаринуудмартагданхай.

Республикын засагай зургаануудхэрэгтэй хэмжээнүүдые өвөлүүлхые ороолдоно, гэбэшье промышленностиин ба хүдөө ажахын түгшүүрилтэй байдал, федеральна бюджедһээ һомологдоһон мүнгэнэй хүсэд хэмжээгээрээ ерэдэггүй байһаниинь эдэ асуудалнуудай заримыеньшье шиндхэхэ арга олгоногүй.

Буряад Республикын Эхэнэрнүүдэй холбоон Россин Федерациин Правительствада болон Федеральна Суглаанда хандахадаа, Россин Федерациин засагай зургаануудай тогтоолнууд соо хараалһанай ёноор саг үргэлжын туһаламжа үзүүльт гэһэн Буряад Республикын Президентын ба Правительствын гүйлтые дэмжэжэ байнаа мэдүүлээд, эхэнэрнүүдэй хандалга анхаралда абтажа, республикын социально-экономическа байдалые, илангаяа малай хүүгэдэй, ветерануудай, эрэмдэг бэстэйшүүлэй ажабайдалые һайжаруулгада хойшолуулашагүй туһаламжа үзүүлэгдэхэ бэзэ гэжэ найдана.

1994 оной декабриин 2-то болоһон Буряад Республикын Эхэнэрнүүдэй холбоогоной пленум дээрэ тус Хандалга нэгэн дуугаар баталагдан абтаа.

ҺҮ ҺААЛИТНАЙ ДУНДАРШАГҮЙ, УРАН БЭЛИГТНАЙ УНТАРШАГҮЙ БАЙГ ЛЭ!

РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ УРАН БЭЛИГЭЙ ТҮБЭЙ ҮҮСХЭЛЭЭР ҮНГЭРГЭГДЭҺЭН ҺААЛИШАДЫЕ ХҮНДЭЛЭН ЁҺОЛОЛГЫН ҮДЭШЭҺӨӨ ТӨМДЭГЛЭЛНҮҮД

Худөөгэй худэлмэрилэгшэдэй оготолон мартагданкай шахуу сагта тус түбэйхид уг залгамжалан ажалладаг хонишодые хоёр дахин урижа, хүндэлэн ёнолоо бэлэй. Энэ удаа түбэй директор Н. Г. Донсорунова түрүүтэй тус худэлмэрилэгшэд В. И. Ковалев, Р. Б. Жалсанова, Ж. А. Архинчеева, Д. Д. Дондокова гэгшэд һаалишадай һалидэр (программа соо «Һаалишадай баал» гэдэ нэрлэгдэнхэй) үнэргэхэ гэжэ шиидэһэн байна.

Сэлэнгын аймагай Карл Марксын нэрэмжэтэ колхозой Ташарай, Ируунын аймагай «Юбилейный» кооперативай «Лысогорская» гэжэ һү һаалишадай фермэнүүдэй коллективүүдһээ тус тустаа арба гаран хүн ерэнэ байжа, зуган, наадан зүйлсэй дэлгэрээ даа. Табан аймагаа түлөөлэгшэдые урихадань үбэлэй харгын бэрхэтэй хэлэ байһаннаа гү, али ямаршьеб ондоо шалгаганаар гурбан аймагай һаалишад ерэжэ шадабагүй.

Улаан-Удын Октябриин 50 жэлэй ойн нэрэмжэтэ проспектдэ оршодог «Дружба» кафе соо энэ үдэшэ үнгэргэгдэһэн байна.

«УРУУ ҺАНААН ҮГЫЛ ДАА»

Эдэ коллективүүд тухай тобшохон мэдээсэл үгэе. Ташарай зоӧртэ бодо малай цехэй начальник В. Н. Доржиевагай хөөрөөнһөө:

— Аймагай 9 ажахы соӧноо иланганаа һайн дүгтэй хадаа эндэ уригдаба хабди. Жэлэй эхиннээ үнеэн бүриноо 2400—2500 литр һү һааһан Зинаида Прокопьевна Самбуева, Татьяна Дармаевна Бубеева, Тамара Павловна Найданова, Сэсэгма Дармаевна Цырендоржиева, Лариса Будаевна Мункожапова болон бусад ерэлсээ.

Бүри 1984 онноо ажахыдамнай цехээ гурим нэбтэрүүлэгдэһэн юм. Хонин ажалай, эбэртэ бодо малай, барилгын гэзэ һалбари-һалбаряараа хубаараан худэлхэлэ, ашаг үрэтэй байна. Манай һаалишадай дундуур зэргын салин хүлһэн зундаа 200 мянга, мүнөө—хүйтэнэй сагта 100—120 мянган түхэритэ хүрэнэ.

Ушарынь хадаа, эхэнэр һаалишаднай салин хүлһэндөө 92 процент нэмэлтэ мүнгэ абана. Тодорхойлбол, 20 процент — районо, 30 процент—стажан түлөө, 42,2 процент—эхэнэрэй ажалые ашаглаһанай түлөө.

Һаалишаднай залуу. Дундуур зэргын нананиинь гэбэл, 30 гаранхай. Нам мэтэ 40 наһаа аладлаашад ветерануудай тоодо ороно.

Тоһоной заводтойбди. Тоһөө Гусиноозерск, Улаан-Удэ хотонуудта наймаалнабди.

Мүнөө жэлдэ аймаг соо эгэл ехэ орооно таряан хурягдаа. 45 мянган центнерэн 11 мянганиинь малда тэжээл болгохоор үгтөө. Үбнэ, сиилос бардам хүрэхэ, һолоомоёо хажуу тээшэнь худалданабди.

Колхозной һаалишадтаа ходол анхаржа байдаг. Миха, гурил, тоно гэхэ мэтээр хангадаг. Юрэдоол, дэлгүүрэй үеын сагай тэгтобошье, байдалдаа гомдоно, голхоногүйбди.

«Юбилейный» кооперативай Лысогорскын фермын түрүү һаалишан Л. И. Антонова:

— 16 наһатайдаа би фермдэ ерээ һэм. Ажалайм стаж 25 жэл болоно.

Энэ хугасаа соо яналал ороолдожо хүдэлөөб гэжэ наһанаа. Урматайшье, урагшатайшье сагууд байгаа һэн аабза.

Мүнөө урданайхида орходоо байдалнай доройшог ааб даа. Машинна аргаар һү һаадаг баа, гараараа һаадаг болообди. Залхуурангүй, нарынаар, гараараа һаахада, эсэбэритэйшье һаань, үнеэн һүеэ дуулһан үгэдэг.

Хамтадаа 12 һаалишадбди. Мужыхын тононой заводто һүеэ тушаанабди. Дундуур зэргын салин хүлһэмнай 50—60 мянган түхэриттэ хүрэнэ. Эндэ ерэһэн сэлэнгээрхидэ орходоо наһаараа эгэшэ янзатайбди.

Манайхин дуу дуулаха, хатархадаа, угаа бэрхэнүүд юм. Эбтэйнүүдшье. Зарим коллективүүд хоб жэбтэй, хоорондоо атаа жүтөөтэй байдаг. Тиимэ юумэн бидэнэртэ үгы.

Үйлдэбэриимнай дүнгүүд үндэр бэшэшье һаа, барагбуу һаяан үгыл һаа, худэлхөөр лэ ааб даа. Жэлэй эхиннээ 3100 центнер һүн һаагдаа, 2283 центнер—гүрэндэ тушаагдаа. 274 үнеэннээ 225 тугал абтаа.

Нимэ һаиндэр-ёнололдо түрүүшынхиеэ ерээб. Юрэл зүблөөн, суглаан бэшэ, зугаа наадантай хадаа һонирхолтой байха ёнотой.

СЭДЬХЭЛЭЭНЬ СЭНГҮҮХЭЭН ОШОН

...Людмила Петровнагай хүлеэгээлэнь үнэхөөр гүйсэд бэелээ. Үдэр бүриингөө ажалай хубсаһые орхижо, гоёолтын плати, костюмуудые үмдэһэн, үнэеэ аятайханаар зоһаһан һаалишан эхэнэрнүүдэй хасарнуудынь улаахануд, харасануудынь галтайханууд.

Худөөгэй хүйтэндэ даараж, гасааһаа ороод, галай хажууда дулаасаһан бэреэхэйнүүд мэтэл ха. Хошон шог үгэнүүд, урихан минэрэл, алиа энеэдэн—эхэнэрнүүд гээшэ жэгтэйл онсо зон ха юм даа.

Үдэшые хүтэлһэн түбэй таһагые даагша В. И. Ковалев хүндэтэ айлшадаа хандаа хэрэглэдэг түмэр хабтагайе тоншолсоходонь, бүри дабташагүй онсо, ханхинаата хүгжэм зэдэлнэ.

Огсом частушканууудай аялга доро хатарһан эхэнэрнүүдэй хажуугаар халуутай зарим айлшадшье хатаралдаһайбди гэһэндэл үндэгэшэлдөөд абана, адлихан даган дуулаадшье үзэнэ.

Ага Борисовна Тимофеева, Наталья Ивановна Рыбакова, Елена Александровна Ложкарева гэгшэдэй хатарха, дуулахадаа, оролдохоньшье жэгтэй даа. Һүн далай салгидуулхаһаа гадна гал дүлэн мэтэ дуу, хатар соо сэдьхэлээ дэлгээхэ бэлигтэй һаалишаднай гэжэ шэбшэн уярхаар байгаа һэн.

— «Иимэлди даа» гэжэ өөһэдыгөө харуулжа, нэгэ мэргэжэлтэ нүхэдөө хаража байһандаа хананхайбди. Бидэнэрые бии гэжэ анхаржа уриһандатнай угаа даа.

Сэдьхэлэнь сэнгүүхэн ошон сугларашадта эзэлүүдгүй дамжан, һайхан үдэшэ эхилбэ.

— «Юбилейный» кооператив нюур шарайгаа тандаа харуулхань, өөһэд тухайгаа хөөрэжэ үгэхэнь,—гэжэ соносхогдоходонь, ягаа-улаан платинуудтай, эхэнэрнүүд урда гаража, эреэн-марян томо шалинуудаа мүрнүүд дээгүүрээ һэгэрнэ.

Тиин ударидагшань «Лысогорскын фермэ тухай онтохон» гэһэн өөрэдынгөө бэлдэһэн дүрэ зурагуудтай стендэ дүтэлжэ, шүлэглэмэл шог удхатай хөөрөөе тайлбарилан уншажа үгэбэ. Найруулгань угаа зохид, бүлта зон ехэл дуратайгаар алыгаяа ташаба.

Ируунын сэнхир
хизаарһаа
Нарууухан нинслэлдээ
бүбалди,
Агалша зоноойтоо зүгһөө
Амаржан мэндээ
асарбабди.
Саһата үбэлэй болобошье,
Сагаахан молёон
даллана гү?
Хаварай солгёон мэдэрэл
Хатархыемнай уриялна гү?

Ой-ой-ой—гээд лэ дүрбэлжэн мүртэй шогуудые ээлжэлэн хангюурлаһанай удаа шэт баанка соо асарһан сагаан эдеэнэй дээжэ—һүеэ арадай уран бэлигэй түбэй директор Н. Г. Донсорунова барюулна.

— Улаан-Удынхид 4—5 хоногто һүгүй-байна. Магазинда һүн ороногүй. Нигахэ болоо һаа, таанадгүйгөөр ягаад ажамидархабди? — гэгдэн болоно.

Лысогорскын һаалишад бүри абьяас ороо. «Үбнэй хаһа» гэһэн дуу, ородой частушканууд хангюурдажал мэдэбэ. Хүгжэм, аялгадаа һанаамгай гээшэнь —пеэшэнэй хаалта түмэр дээрэ хоорондоо боолӧootой хэлэн халбаганууд таһаад, частушканууд дуулахадаа, тэрэнээ дэбһэлдэбһээд абаха юм. Хажуугаарнь хубсаһа гараар угаалуунаар амаршалжа, угтамжын халуун эдеэ хоолдо хүртэхыень, дулаасахын тула духарыя үргэхыень, дурадхана.

Удаань республикын Худөө ажахын министерствын зүгһөө А. К. Боронцоев сугларашадые амаршалжа, сэдьхэлэй дулаан үгэнүүдые хэлэбэ. Энэ үдэшэдэ Буряадай оперо болон баледэй театрай дуушад — Буряад Республикын габьяата артист Лидия Галсанова, Б. Балдаковой, Л. Линховоиной нэрэмжэтэ конкурсууудай лауреат Дамба Зандановтэгшэд хабаадалсаа.

Хлагтын аймагай Алтай нютагһаа уг гарбалтай залуу дуушан Дамба Зандановтүрүүшын дуу бэлэглэжэ, сэдьхэлэйнь сэнгүүхэн ошон сугларашадта эзэлүүдгүй дамжан, һайхан үдэшэ эхилбэ.

—«

Хуули ёһото гүрэн байгуулнабди

АРАДАЙ ХУРАЛАЙ БАТАЛҺАН ЗАРИМ ТОГТООЛНУУД ТУХАЙ

Буряад Республикын Президентын бэшэгтэ харюу

Буряад Республикын Конституциие, Арадай Хуралай баталан абаһан нормативна актнуудые («Буряад Республикын Верховно Соведэй эрхэ түлөөлэлгэнүүдые халан абагша тухай» тогтоол; Буряад Республикын Арадай Хуралай саг зуурын регламент; «Буряад Республикын Арадай Хуралай саг зуурын регламентда хүбилалтануудые оруулха тухай» тогтоол; «Буряад Республикын арадай депутадай статус тухай» Буряад Республикын Хуулиие болон «Буряадай ССР-эй арадай депутадай статус тухай» Хуулиие баталан абалгын гурим тухай» Буряадай ССР-эй Верховно Соведэй тогтоолые Буряад Республикын Арадай Хуралай депутадуудта хабаадуулха тухай» тогтоол) шэнжэлһэнэй үндэһоор Республикын Президентын бэшэг соо табигдаһан асуудалнуудта нигэжэ харюусаха аргатай байнабди.

1. Эрхэ түлөөлэлгэнүүдые халан абаха арга боломжо тухай. Эрхэ түлөөлэлгэнүүдые халан абалга тухай хэлэхэдэ, хуули шэнжэлдэг эрдэмдэ болон бодото байдалда нэгэ нюурһаа (физическэ ба хуули ёһото) нүгоодэ нюурта эрхэнүүд ба уялгануудай шэлжэн оролые нигэжэ ойлгодог байха юм. Эрхэ түлөөлэлгэнүүдые халан абалгын үедэ юун болоһоб гэхэдэ, байһан эрхэнүүд ба уялгануудай субъектын хубилалта болодог, зүгөөр удхань хубилдаггүй — эрхэ түлөөлэлгэнүүдые халан абагшада урдань ашаглагшынхидал адли эрхэнүүд, уялгануд өродог. Тиин эрхэнүүдые халан абалгын удхаһаа, «Буряад Республикын Верховно Соведэй эрхэнүүдые халан абагша тухай» Арадай Хуралай, 1994 оной августын 2-ой тогтоолһоо уламжалан харахада, Верховно Соведэй эрхэ уялгануд (эрхэ түлөөлэлгэнүүд) Арадай Хуралда **гүйсэдоор шэлжэн оробо** гэһэн тодорхой тобшолол хэмээр байна. Юундэб гэхэдэ, Арадай Хурал болбол «Россин Федерацийн болон Буряад Республикын Хуули гартадаг актнуудаар тогтоогдоһон хуули ёһоной бүхы хойшолонгуудтайгаар» Буряад ороной Верховно Соведэй эрхэнүүдые халан абагша болоно гэжэ Арадай Хуралай дээрэ дурсагдаһан тогтоол соо сохэ хэлэгдэнэ бшуу. Тус асуудалые нигэжэ шинжэхэнь **Конституциндa эсэргүү, республикын Үндэһэн Хуулиие бүдүүлигээр эбдэнэн ябадал гэжэ** батаар тодорхойлхо үндэһэн бии. 1994 ондо абтаһан Буряад Республикын Конституци—торэнэй үндэһоор, торэнтэй зохилдуулан, Арадай Хурал һунгагдаһан юм —республикын түлөөлэлгэтэ зургаанай **статусые** үндэһоорнь мнил хубилгаа бэшэ, харин удха шанараараа шэнэ гүрэнэй зургаануудай байгууламжа тогтоогоо юм. 1994 оной Конституци Советүүдэй гүйсэд засагтай байлгын гурим (тус гурим нэгэ гол бүлэдэлнь Верховно Совет байһан) арсаһан байна. Торэнэй орондо засагуудые амжалалтын гол ёһондо түшэлдэнэн гурим ерэжэ. Верховно Совет парламентаар —хуули гаргадаг зургаанаар һэлгэдэг һэн. Гадна республикада Президентын тушаал байгуулагдажа, энэ ушар эрхэ түлөөлэлгэнүүдые амжалгадада нүлөө үзүүлдэгүй байха аргагүй байгаа.

Дээрэ хэлэгдэгшые урданай Верховно Соведэй болон Арадай Хуралай тодорхой эрхэ түлөөлэлгэнүүдые сасуулалгаар баталжа болохо. Жэшээнь, урдань байһан Конституцийн 92-дохи статьягай 3-дахи хубиин ёһоор Буряад Республикын Верховно Совет Буряад Республикын мэдэлдэ үгтэһэн ямарнье асуудалые үзэмжэдээ табилад, шинидхэхэ аргатай байгаа һаа, мүнөөнэй Конституциялар Арадай Хурал нимагтал Конституци (ст. 86) болон республикын хуулинууд дотор сэхэ бэшэгдэһэн эрхэ түлөөлэлгэнүүдэй хэмжээн соо шинидхэбэринүүдые абаха эрхэтэй. Верховно Соведһээ илгаань гэбэл, Арадай Хурал гүрэнэй байгууламжын нэгэ бүлэг асуудалнуудые шинидхэдэг байһан саг үргэлжын зургаан — Президиумгүй. Эдэ эрхэ түлөөлэлгэнүүд мүнөө Буряад Республикын Президентдэ дамжуулагданхай. Верховно Совелгэй сасуулхада, Арадай Хурал Республикын Правительствые гансаараа бүрин дүүлдэггүй, бусадшье хэдэ хэдэн эрхэ түлөөлэлгэнүүд (республикын референдумые үнгэргэхэ тухай шинидхэбэри абалга, нютагай Советүүдэй ажал ябуулгые залан хүтөлбэрилгэ гэхэшэлэн) хурааг-дажа абтанхай.

Тиимэ болохоороо эрхэ түлөөлэлгэнүүдые халан абагша тухай Арадай Хуралай тогтоолые мүнөөнэйнь түхэлөөр, хуули ёһоной талаар хаража үзэбэл, тэрэ хадаа конституционно реформын үрэ дүнгүүдые, Буряад ороной шэнэ Конституци абалгаһаа, гүрэнэй байгууламжые үндэһөөрнь хубилгалгаһаа уламжалан, түлөөлэлгэтэ зургаанай эрхэ эзэргэдэ (статуста) болоһон хубилалтануудые бодото дээрээ тоотоо, хэрэгсээгээгүй ябадал болоно.

II. Арадай Хуралай депутадуудта Верховно Соведэй депутадай статус тухай хуули гуримые хабаадуулгын зүб, буруу, тухай. Түлөөлэлгэтэ шэнэ зургаанай хүдэлмэрээ эхилхын тула депутадай ажал ябуулгын хуулита үндэһэ һуурин хэрэгтэй. Депутадай статус тухай шэнэ Хуулиие түргэнөөр зохёохо аргагүй байһан дээрэһээ Арадай Хурал Депутадай статус тухай хуушан Хуулин хэрэглэхые оролдоо. Юрэнхыдоо, тиигэжэ болохо. 1994 оной республикын Конституцийн 116-дахи статья («Шэлжэн оролгын дүримүүд») торэнэй хүсэндээ өротор хүдэлдэг байһан хуулинуудые, хуулита бүсад актнуудые, нимагтал республикын шэнэ Конституциндa харшалаагүй хубларнь, хэрэглэжэ болохые зүбшөөдэг байха юм. Гэхэ зуура хуули гаргагшадай шэлэһэн арга зам, Верховно Соведэй депутадай статус тухай, Хуулиие үргэлжэлүүлхэ тухай Арадай Хуралай тогтоол хадаа тус асуудалые шинидхэхэ эрхим арга зам бэшэ байхаталa хамта, түрүүшын ушартал адлаяр, республикын Конституциие, хуули ёһые хазагайруулгада хүргэнэн байха юм.

Хуушан хуулинуудай шэнэ Конституциндaй тиимэ нарта холбоогүй аад, **тэдээн дотор Конституциндaй зохилдоогүй зүйлнүүдэй тиимэ үргэн, олон ондоо байгаагүй ушарнуудтал** хуушан хуулинуудые хүсэндэнь үлөөжэ болодог юм.

Нэгдэхэеэр, засагай түлөөлэлгэтэ зургаанай шэнжэ шанарынь хубилаа гэжэ дээрэ тэмдэглэгдэг һэн. Гүйсэд засагта дээдын зургаанһаа тэрэ хуули гаргадаг парламентын түхэлэй зургаан боложо хубилаа. Заагдаһан энэ ушар зүйл Арадай Хуралай тогтоол соо хараада абтанагүй. Тинхэһээ байтагай хуушан хуулиин 11-дэхи статья хүсэндоо байһаар гэжэ мэдэрэгдэнэ. Тус статья Буряад Республикын эрхэ мэдэлдэ ородог бүхы асуудалнуудые парламентын эрхэ мэдэлдэ оруулдаг байха юм. Энэ ушар Буряад Республикын шэнэ Конституциие бүдүүлигээр эбдэнэ. Түлөөлэлгэтэ зургаанай эрхэ зэргын хубилалта депутадай хэдэ хэдэн эрхэ, уялганнуудые (хуулинуудые гүйсэдхэлгые эмхидхэлгэ ба хиналгада хабаадалга, хуулинуудые хазагайруулһан ябадалнуд тухай мэдээнүүдые шалгалта гэхэ мэтэ) тодорхойлхо ба хуряамжалан абаха эрилгэ табина. Юундэб гэхэдэ, зохихо тус тус үүргэнүүд (хуулинуудай гүйсэдхэлгые эмхидхэлгэ) гүйсэдхэхэ засагай зургаануудта дамжуулагдаа бшуу.

Хоёрдохёор, депутадай статус тухай хуушан Хуулиие үргэлжэлүүлхэ тухай Арадай Хуралай тогтоол шэнэ Конституци абалгаһаа уламжалан үндэһэн шухала хубилалтануудые хараада абанагүй. Жэшээнь, республикын Конституци Россин Конституциие даган, зонхилхы мандадай институдһаа болон торэнэй бүридүүлхы зүйлнүүдһээ (һунгагшадай захлануд, һунгагшадай урда депутадай тоосоонуд, этигэл найдал харюулагүй депутадые һунгагшадай гэдэргэнь дуудажа абаашалга) арсаа. Тиигээшье һаа, үргэлжэлүүлэгдэһэн Хуули соо (ст. 10, 21, 22) Конституциндa харша зарим институдуд (тоосоонуд, гэдэргэнь дуудалга) бүрин орхигдонхой.

Гурбадахяар, Арадай Хуралай заагдаһан тогтоол соо Арадай Хуралай депутадай статусые тодорхойгоор гуримшуулһан Конституциннье дүримүүд хараада абтаагүй. Жэшээнь, Конституцийн 85-дахи статья депутадай ойроо хүртэшэгүй байлгын асуудалнуудые шинидхэнэ. Тиинхэдэ депутат тушаа үүголовно хэрэг үүсхэхэ болон үүголовно харюусалгада торэннье хабаадуулха онсо гурим тогтоогдоогүй. Гэхэ зуура хүсэндоо үлэһэн хуушан хуулийн 33-дахи, 34-дэхи статьянууд депутадуудые хабаусалгада хабаадуулха онсо гурим тогтооно.

Дүрбэдэхеэр, депутадуудай эрхэ түлөөлэлгэнүүдые бүсэлүүлгые хангадаг нинтын ба улас түрын оршон байдалай хубилһанние Арадай Хурал хараада абанагүй. Үгы болоһон Верховно Соведэй Президиум, нютагай Советүүд, тэдэнэй гүйсэдхэлгэ-захиралтын зургаанууд тухай болон бусадшье дүримүүд Хуули соо орхигдонхой. Эдэ зургаануд үгы болонхой, тэдэ депутадуудай ажал ябуулгын эрхэ байдалые лаб хангажа шадахагүй.

Депутадай статус тухай хуушан хуулиие үргэлжэлүүлхэ тухай Арадай Хуралай тогтоол удхаараа Конституцийн имагтал зарим нэгэн статьянуудта бэшэ, харин республикын шэнэ Үндэһэн Хуули соо тогтоогдоһон депутадай статусай бүхы байгууламжадань эрид харша байна бшуу. Тиимэһээ, нэгэн гэбэл, шэнэ хуулиие баталһанай гү, үгы гэбэл, байһан хуулинй текстдэ үндэһэн хубилалта, нэмэлтэнүүдые оруулһанай гэхэ гү, алий Буряад Республикын Верховно Соведэй депутадай статус тухай хуулинда хубилалта, нэмэлтэнүүдые оруулха тухай Хуулиие абаһанай үндэһоор тэхёолдоһон ушаар байдалые дары хубилгаха Хуулиар бэшэ, харин тогтоолоор хуулиие бодотоор заһан тодорхойлхо гээшэ дутуу дуудатай, Конституциндa харша ябадал гэжэ дашарамдуулан нэмэхэ зэргэтэйбди.

III. Арадай Хуралай захиралтын актнуудые тухай. Хуралай захирха эрхэ түлөөлэлгэнүүдэй хэмжээн тухай асуудал торэнэй түлөөлэлгэтэ зургаан байһан шанар, эрхэ нүхэсэлһоо горитойгоор дулдыдадаг. Хэрбээ урдань байһан Конституцийн 92-дохи статьягаар республикын Верховно Совет—гүрэнэй засагай хуули гаргалгын, захиралтын зургаан гэжэ тодорхойлогдодог байгаа һаа, мүнөөнэй Конституцийн 79-дохи статья Буряад Республикын Арадай Хурал— Парламент — Буряад Республикын түлөөлэлгэтэ ба хуули гаргалгын зургаан болоно гэжэ сэхэ тогтооно. Тиимэ болохолоороо Конституци соо парламентын түлөөлэлгэтэ шанар (торэнэй һунгаглыгни байлга, бүридэлдэнь ондо ондоо булэг зоной түлөөлэлгэ) болон имагтал нэгэ — хуули гаргалгын — үүргэ заагданхай. Тиимэ болохолоороо захиралтынь үүргые парламентын хүдэлмэрийн бэеэ даанхай түсгаар шэглэл гэжэ хэлэхэ үндэһэн үгы. Энэ статьяе ондоогоор тодорхойлолто гүрэнэй бүхы үүргэнүүдые (торэ тоодо захиралтын) бэелүүлдэг Советүүдэй түхэлэй зургаануудые шэнэлэр һэргээхэдэ хүргэжэ болохо.

Удхаараа гэбэл, захиралтын үүргэ гэхэ гү, алий зоорные, материальна, мүнгэн сангай ноосэнүүдые ашаглаха талаар тодорхой шинидхэбэринүүдые абалга хадаа хүтөлбэрилгын эли тодо шэнжэтэй. Тиин гүрэнэй хүтөлбэрилгын зургаануудай (правительство, министерствонууд; албан зургаануд) **үгисэдхэлгэ захиралтын зургаануд** гэжэ ондоогоор нэрлэгдэдэгынь дэмы бэшэ. Эдэл зургаануд, тон түрүүн правительство, захиралтын үүргые бэелүүлдэг байха юм. Зоорнин асуудалнуудта хабаадуулагдан, энэ ушар байдал Конституцийн 94-дэхи статьягай 3-дахи пункт соо тусгаар тэмдэглэгдэнхэй. Тиимэнээ захиралтын шэглэлтэй актнуудые Арадай Хуралай абаһан ушар Буряад Республикын Конституциндa, юрэнхыдоо, зохилдоногүй, саг зуурын хүтөлбэрилгын үүргэнүүдые оор дээрээ даажа абаһан, правительствые һэлэһэн, ажал ябуулгадань хамааралсаһан ябадал болоно.

Гэхэ зуура захиралтын зарим эрхэ түлөөлэлгэнүүдые Арадай Хурал бэелүүлхэ аргатай. Жэшээнь, республикын хилые хубилгаха, гүрэнэй бюджедые хаража үзэхэ ба баталха, республикын налогуудые тогтоохо гэхэ мэтэшэлэн, торэнэй абаһан шинидхэбэринүүд захиралтын шэглэлтэй байдаг. Тоёд захиралтын Эрхэ түлөөлэлгэнүүдые Арадай Хуралай хэрэглэхэ ушарнууд **Конституци соо сэхэ заагданхай,** тиимэнээ түлөөлэлгэтэ зургаан дура зоргоороо Конституцийн хэмжээнһээ гадуур гараха ёһогүй.

М. ШАФИР,
эксперт, Россин Федерацийн габьлата юрист, профессор, хуули эрхэ шэнжэлдэг эрдэмэй доктор, Россин Эрдэмэй Академийн Гүрэн түрэ ба хуули ёһоной институдай ахамад эрдэмтэ хүдэлмэрилөгшө.

ГРОЗНЫЙ, Чечняда боложо байһан зэбсэгтэ тулалдаануд түрүү үзэл бодолтой зоной һанааеехээр зобооно. Нэгэн нинтэ арад байһанаа үзэл бодолоороо хоёр анги боложо хубаараад, арсалдаата хэрэгүүдээ буу зэбсэгэй хүсөөр шинидхэжэ эхилэнхэй. Энэ һүйдхэлтэ тэмсэлые зогсоохо зорилготоигоор Россин зэбсэгтэ хүсэнүүд хэрэглэгдэбэ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Чечнягай Президентын тала баригшад ээлжээтэ митингэсээ хотынгоо гол талмай дээрэ үнгэргэжэ байна.

ИТАР—ТАСС-ай фотохроникo.

Налогой инспекци тайлбарилна

БЮДЖЕДЭЙ ЭМХИНҮҮДЭЙ ТАТАБАРИ

Бюджедэй эмхинүүдэй олзо оршоһоо ямар хэмжээнэй налог абаха тухай асуудалаар хүнүүд налогой инспекцидэ, газетэнүүдэй редакцинуудта хандадаг болонхой.

Тус асуудалаар тайлбари үгэхыень Буряад Республикын Гүрэнэй налогой инспекцийн ахалагша инспектор М. Ю. ЗУЕВАЕ манай штатнабэшэ корреспондент Л. Доржиев гүйһан байна.

— Мария Юрьевна, ямар ушарта манай бюджедэй эмхинүүд налог түлэхэ ёһотой юм?

— «Предприятинууд болон эмхинүүдэй олзо оршодо налог тохохо тухай» Хуулитай зохилдуулан, олзо оруулха ажал ябуулга хэдог, мүн тусхай балансталь, санкда тоосооной счедтой бюджедэй эмхинүүд олзын налог түлэхэ ёһотой юм. Олонхи ушарта бюджедэй эмхинүүд мүнгэ олохын тула оорынгоо автомашина, техэрэгжэ, байрануудаа саг зуураар ондоо фирмэнүүдэй мэдэлдэ үгэдэг, худалдаа наймаае эмхидхэдэг, бюджедэй мүнгэ ондоо счедто оруулдаг гэхэ мэтэ.

Тиимэ ажал ябуулгаһаа олдоһон олзо мүнгэнэй 35 процентнь налог болгон абтадаг. Энэнһээ урдахи жэлүүдтэ 32 процентнь байһан юм. Зарим эмхинүүд олзын хэрэг эрхилжэ олоһон мүнгээ тоосоондо оруулдаггүй, тиигэжэ налог түлэдэггүй юм. Нэгэ газарһаа нүгөө газар хүрэтэр газар дээгүүр ябаха ёһотой. Тиимэнээ хүн гэжэшэ дахинаа ябажа һураха зэргэтэй гэжэ һанахаар», —гэжэ аяншалагша ходо хэлдэг. Месснер Такла-Макан гэжэ суд губи, Гренланди болон Антарктида хүндэлэн гаража шадаа.

Рейнхольд аяншалгануудыень тойроод шуулганай болоходонь, айхабтар дурагүй. Тэрэ абяржа гараһан үндэр хаданууд дээрээ түгүудые өгто тодхоогүй. Тиимэнээ нэгэ аяншалгынь һүүлдэ зоной суглараад амаршалжа байхадань, хаамаан соохоо пулаад гаргаад: «Энэ миний орн гапса тугшы», —гэжэ хэлээд, тэндэ байһан итальянцуудые тон өхээр сухалдуулһан байгаа.

1983 ондо зоожо ошоод, байдаг болоһон XIII зуун жэлэй хэрэм соо амарха дуратай гэзд оносолмоор. Нитэжэ зоной нюдэнһоо холо амараад, тэрэ эзлжэтэ аяншалгадаа бэлдэнэ...

Жак Ширак

Мао Цзэдун «Бага улаан ном» бэшээ. Харин 61-той Жак Ширак «Бага хүхэ ном» өсөнжэ гараһан байха юм. Тиинхэдэ 141 хуудаһатай ном соогоо шэнэ Франци тухай бодомжонуудаа уншагшадта дуулгана. Торэнэйнь хомор шухаг ном болоосоорнь нимэ нэрэ үгтэбэ бшуу.

Түрүүшын гурбан долоон хоног соо тэрэ номынь дурбэ Дахин барлагдажа, дүн хэмтадаа 200 гара мянган хэнэгээр уншагшадай дунда тараа. Мүнөө тус номой хайһан гэзд тиимэ амжалтатай байһаниень хэннье ойлгоогүй байна. Нинхэдээ президентын тушаал эзэлхэ гэжэ һэдэхэнь ха гэжэ ойлгохоор бэшэ юм аа гү?

Республика дэмжэн туһалгын партийн голлис түрүүлэгшын, Париж хотын мэнэй президент болохоёо данехээр эрмэлзэдэг байһаниень французуудай сиратай гэзд оносолмоор. Нитэжэ зоной нюдэнһоо холо амараад, тэрэ эзлжэтэ аяншалгадаа бэлдэнэ...

Жак Ширак

Мао Цзэдун «Бага улаан ном» бэшээ. Харин 61-той Жак Ширак «Бага хүхэ ном» өсөнжэ гараһан байха юм. Тиинхэдэ 141 хуудаһатай ном соогоо шэнэ Франци тухай бодомжонуудаа уншагшадта дуулгана. Торэнэйнь хомор шухаг ном болоосоорнь нимэ нэрэ үгтэбэ бшуу.

Түрүүшын гурбан долоон хоног соо тэрэ номынь дурбэ Дахин барлагдажа, дүн хэмтадаа 200 гара мянган хэнэгээр уншагшадай дунда тараа. Мүнөө тус номой хайһан гэзд тиимэ амжалтатай байһаниень хэннье ойлгоогүй байна. Нинхэдээ президентын тушаал эзэлхэ гэжэ һэдэхэнь ха гэжэ ойлгохоор бэшэ юм аа гү?

Республика дэмжэн туһалгын партийн голлис түрүүлэгшын, Париж хотын мэнэй президент болохоёо данехээр эрмэлзэдэг байһаниень французуудай сиратай гэзд оносолмоор. Нитэжэ зоной нюдэнһоо холо амараад, тэрэ эзлжэтэ аяншалгадаа бэлдэнэ...

Мфо Мамашела

Урда Африкын авиакомпаниин ямар нэгэ самолет хара арһатай хүн жолоодожэ ябаха юм гэжэ хэн һанаха байгаа? Саган арһатай зоной жолоодожэ ябаһан агаарай онгосонууд лэ унаха гү, алий ямар нэгэ онгоо усалда орохогүй байгаа гэжэ урдань тоологдодог һэн. Зүгөөр мүнөө байдал ондоо боложо байна. Тиитэжэ нэгэ хэды болоходо, Мфо Мамашела А—300 гэжэ аэробус жолоодожо эхилхэ. Тэрэ гурбан жэл соо Германида болон США-да һуража гараа.

Летчик болохо тон дуратай хүн гэжэ Мфо мүнөө хоорэдэг. Тэзд ганцашье анартеед бэшэ, мүн мүнгэнэй бага байһаниень энээндэнь хаалта болодог бэлэй. Тиимэнээ немецүүдэй «Люфтганза» компани туһалжа, Мамашела һанаһандаа хүрэхэ арга боломжотой боложо шадаа. Тэдэнэй туһалжаар 200 мянган ранда (50 мянган доллар) олдоо бшуу.

Мүнөө хэды шэнээн мүнгэ олодог байһан тухайнь асуухада, олзын хэрэг эрхилэлгын нюуса гэзд тэрэ хариюусахада арсана. Зүгөөр ажаһуухадамни, энэ мүнгэмни ямаа хүрэнэ гэжэ хэлэнэ, һан гэр худалдажа абаа, нара бүхэндэ эхэдээ болоод хоёр дүүнэртэй мүнгэ эльгээхэ аргатай болоо. Һаяар һамга абаха һанаатай. «ЮАР-та удаан саг соо байха хаб даа»,—гэжэ Мамашела мэдүүлбэ.

Дэн Куэйл

Дж. Бушай президентын һунгалтанууд дээрэ шүүгдэхэдэнь, 47 наһатай вице-президент Дэн Куэйл политическэ тайзан дээрэһээ үгы болошоод, хоёр жэл соо тэрэн тухай юушье дуулдадаггүй болоод байгаа. «Бата мэдэрэл» гэһэн ном бэшэхэдээ, оорынгоо ажабайдал тухай бэшээ юм ха. Энэ номынь уншагшадай дунда ехэ түргэнөөр таража, Куэйл ехэл гайхаа юм гэлсэнэ.

Тиинхэдээ урданайнгаа бүхы шүтэжэ ябаһан юумэндээ үнэн сэхэ зандааб гэзд Дэн оносолно. Республиканец-нүхэдэйнгөө һунгалтын урда тээхи кампанида түрэл Индиана штатта элэбэнтэйгээр хабаадана, олзын хэрэг эрхилһэн зандаа (зоориниь нэгэ миллиард шахуу боложо байна), гэр бүлэ хадаа обществын гол үндэһэн болоно гэжэ тоолодогоо Куэйл ном соогоо мүн лэ батална.

Литературна ажанда тэрэ үнөө оюутан ябахадаа, тон дуратай болоһон юм. Индиана штатта Депау гэжэ университет дүүргэзд, тиинхэдэ эсэгынгээ «Хантингтон геральд трибюн» газетэдэ сүүдэй хроника бэшэдэг, удаань ахамад редактор болоходоо, бэшэжэ һураһан байгаа юм аабза.

Номойнгоо нимэ амжалтатай байхадань, Дэн Куэйл журналистнуудта нитэжэ мэдүүлээ: «Тиинхэдээ президентын һунгалтада хабаадаад туршаха аргатай болобо бэшэ гүб?»

(Һошинуудһаа абтаба).

ЗУРАГ ДЭЭРЭ (зүүн гарһаа): Хяагтын аймагай Алтайн таряашанай ажахынуудай эблэлэй түрүүлэгшэ Н. Г. Очиров; Ивалгын аймагай Гильбэрын хүдөө ажахын кооперативай түрүүлэгшэ П. Д. Чимитов; Прибайкалийн аймагай Зырянскын эблэлэй түрүүлэгшэ П. Г. Орлов гэгшэд һаяхан боложо үнгэрһэн съездын забһарлалай үедэ.

С. БАЛДУЕВАЙ фото.

ХЭНИИНЬ ХЭН ГЭЭШЭБ?

Россин һонинууд

ЕХЭ ХУРАЛ ТУХАЙ ХУУЛИ

КЫЗЫЛ. Тувагай парламент республикын Ехэ Хурал (Арадай съезд) тухай хуули баталан абаа. Тувагай Конституциндa нэмэлтэ болон хубилалтануудые оруулха онсо этигэмжэ түлөөлэлгэ Хуралда үгтэнхэй (торэзэн соонь Федеральна Үндэһэн Хуулиниинь тад ондоо тайлбаринууд бии). Парламентын болон Правительствын баталан бэшэһэнэй һуулаэр Хуралай шинидхэбэринүүд бэелүүлэгдэхэ болоно. Он доогоор хэлэбэл, гүрэнэй хүтөлбэрилхы зургааануудта Хурал даабари үгэхэ эрхэгүй. Гэбэшье засаг туралай арадай хүндэдэ хүрэхэ дуратай байгаа һаа, Хуралай шинидхэбэрине хараада абахаа уялгатай болоно. Республикын Президент тус Хуулидаа гараа табиха ёһотой. Тиинхэдэнь парламент энэ документые дахяад хаража үзэхэ баатай боложо магадгүй.

УДМУРТИИН ШЭНЭ КОНСТИТУЦИ

ИЖЕВСК. Удмуртийн Верховно Совет республикын шэнэ Конституци баталан абаа. Гүрэнэй Совет хадаа түлөөлхы ба хуули гаргадаг дээдын зургаан гэжэ мэдэрэгдээ. Эрхэтэй эрхэ нүүд, уялганууд, эрхэ түлөөлөөнүүд, Россин Федерациттай харилсаанай хэмжээнүүд тодорхойлогдоо. Өөнэйгөөрхүтөлбэрилхэ ёһо гуримуудь, ороноо батадхагдаа. Ерэхэ долоо хоногто депутадууд Гүрэнэй Совет тухай болон республикын засагай дээдын зургаанай һунгалтанууд тухай хуулиие баталан абаха юм. Уридшалан мэдээсэнэнэ ёһоор һунгалтанууд маргаһарада үнгэргэдэхоор хараалагдана.

ТУШААЛҺААНЬ БУУЛГАХА ЭРИЛТЭ ТАБИНА

ШӨТӨ. Россин Правительствые тушаалһаань буулгаха, Президентын һунгалтын болзорноонь урид зарлахгэһэн эрилтэ областинй профсоюзуудай федерацийн Совет табиһан банна. Федеральна Суглаанай депутадуудай этигэмжэ түлөөлэгдэ һунгаажа болохогүй гэзд эндэ соносхогдоһон тус Советэй политическэ мэдүүлэг хэлэгдэнэ. Энэ нютагай шинидхэгдээгүй асуудалнуудта түбэй анхардагүй байна. Дээрэһээ нимэ политическэ мэдүүлэг абтаа гэжэ областинин федерацийн мэдээсэ һоо.

БИРОБИДЖАН. Оборонын министерствын болон МВД-гэй дотоодын сэрэгүүдэй подразделениинүүдэй Чечня руу орооһон ушар хаяа тохёолдоод байһан эрхэ байдалда таарамжатай байна, гэжэ Россин Федерацийн Коммунис партийн Еврейскэй областной эмхийн гүйсэдмэй түрүүлэгшэ Николай Черемисин мэдээсэнэ.— Чечен Республикын газар дэрэ хуули бусаар туулалдаа байгаа бүхы бүлэгүүдые зэрэгшэд буу зэбсэгтэй болгохо ёһотой. Россин мүнөө нэй засаг түрэдэ эдэб оо доогоор хандажа болоно, гэбшье Президентын болон Правительствын эдэ хэмжээнүүд Конституцийн эрилтэ нүүдтэ таарамжатай гаргаа тоолохоор».

КЫЗЫЛ. Хойто Кавказ боложо байһан үйлэ хэрэгүудые Тува сэдьхэлээ бонгёор адаглана гэзд республикын Ехэ Хуралай Түрүүлэгшэ Каадыр-Оол Чеченей мэдээсэнэ. Мүнөө шыхан чечен арадайн Россиниие, торэнэй бүрэлдэхэ бүтэн байдалайнье, уласнэ ондын хэмжээндэ нэрэ хүндынгөөшье түлөө һанаатай байһан арга «Чеченэй асуудалай» шинэ хэбэри Сибириин урда гэн энэ республикада мүн ехэ нүлоотэй байха гэжэ торэ тоолоно. Тувада эдэ бололтой хүнүүд бии гэ мэдэжэ, Мүн торэнэй Конституци Россин бүрэлдэхэ гараха эрхэ хараалаганд. Тиин Россида агуучэхэ гүрэнэй ёһо гурим фарилтал хүсэнүүдэй засаг гаргаа аһаань, энэ эрхээ хэрэглэ һанаатай байһан тухайн республикын Президент бэ дахин олондо соносхоо байна бшуу.

ХАБАРОВСК. Чечен боложо байгаа үйлэ хэрэгүүд чечен арадта болон үндэһэ ябатанай ажаһуу бүхы Россида ехэ аюул үүсгэдэгүлна гэжэ хуули дэлдаг Алас-Дурна зүгэй институдай президент Николай Рудяков тоолоно. «Политическэ асуудалнуудые сөөр шинидхэдэг арганууд би дэмжэдэггүйб, гэбшье политическэ, дипломатическэ болон бусад аргануудай нүгүй болоходонь, гүрэн байгуулхын тула Президентын Зэбсэгтэ Хүсэнүүдэй хэрэглэһэниинь зүб байна гэжэ Сибириин федерацийн Конституциин Суд гэжэ хэлэнэ.

ИТАР—ТАСС.

«Алан-гуагай» гуламта

«БИБ» ГЭҺЭН ГАНСААРАА, «БИДЭ» ГЭҺЭН ХАМТААРАА

...рби хүүхэлдэй, хажуу-
...ингэтэ һайхан хубса-
...Энэ болбол Улаан-
...хотын Железнодорожно
...до ажаһуудаг юһэтэй
...рина Бадмаевагай уран
...бүтээгдэнэн костю-
...«Гэр бүлэнүүдэй ур-
...гэһэн выставкэдэ дэл-
...байба. Басаган еха
...жо, хубсаһанай хяр-
...нэбирхэгүйн тула
...лок» машинаар ябуул-
...хайгаад, хүүхэлдэйдээ
...а урлаа. Эжыгэйнь,
...ой үйлэдбэрийн техно-
...ргэжэлтэй Е. Д. Бад-
...гай хэлэлгэнэй ёноор,
...рина оёдолой маши-
...дан орёо бэшэ опера-
...дые шууд хэдэг бо-
...Энэ гэр бүлэдэ дүр-
...хибүүн хүмүүжүүлэг-
...гэжэ тэмдэглэе.

...лезнодорожно райо-
...нэр бүлэнүүдэй (гур-
...гурбаһаа олон үхи-
...тоосоото-һунгал-
...конференцидэ далаад
...бүлын түлөөлэгшэд
...коридор соо хямда
...худалдагдаһан тет-
...номуудые, оймһо, үхи-
...дулаан трикотаж үм-
...хаан, хулганаһаа гэр
...сүлөөлхэ химика-
...юрадөө, шухала
...үдээ абажа байба.
...«Гэр бүлэнүүдэй ур-
...гэһэн выставкэдэ дэл-
...нэхэһэн, оёһон, гу-
...шабараар хэһэн зүйл-
...олоор табигданхай.
...үхибүүнэй эхэ Н. А.
...макраме гүрэхэдөө,
...дүрбэн үхибүүтэй
Золотарева хубсаһа

...нэхэхэдээ бэрхэ гэжэ эндэ-
...һээ ойлгомоор.

Конференцишье эхилжэ, Железнодорожно районой үнэр бүлэнүүдэй холбооной түрүүлэгшэ А. И. Колбиной үгы байһан дээрэһээ тус холбооной советэй гишүүн Н. А. Боркина хэһэн худэлмэрэй тухайгаа мэдээсэбэ. Дан һайрхаха юумэнэй үгышье һаа, Шэнэ жилдэ бэлэгүүд, Мартын 8-най һайндэртэ хэмжээ ябуулга, хартаабха һуулгаха үедэ газар хубаарилга, нэгадэхи класта ороһон үхибүүдтэ бэлэгүүд гэхэ мэтээр эдэнэр ажал ябуулаа.

Энэ холбооной бухгалтерай мэдээсэл хэхэдэнь, түрүүлэгшэ А. Колбиной өөрын аша туһада иитын мүнгэ хэрэглэһэн ушар элирбэ. Холбооной тоосоондо 831 мянган түхэриг энэ хабар оруулагдаһан байгаа. «Процент ургуулхаар хүндэ урьһалхамни» гэжэ хэлээд, Колбин тэрэ мүнгые дуулаан абаа бэлэй. Һаяхан, ноябрьда һөөргэнь тэрэ мүнгээ бусаахадаа, 1 миллион болгоод оруулба бшуу. «Нэгэ кварталай туршада мүнгэ урьһалхадаа, 40, дээшэшье процент ургуулхаар дамжуулагдадаг юумэл. Тэд Колбин алаар хоёр квартал соо мүнгэ ашаглахадаа, юундэ оройдоол 60-аад мянган түхэриг «түрүүлээд» бусаа-ха болооб?» гэжэ олон үхибүүтэй Золотарева хубсаһа бүүтэй бүлэнүүд шуулдаса. Эдэнэрые ойлгохоор. Бүлэ бүхэн мүнгэ зөөрнин талаар ядалдажа, нигэн-тинигэн гарасалдажа байна ха юм. Колбиной мүнгээ түрэсэтэйгөөр бусааха туша асуудал тусгаар шидхэхэ гээд эдэнэр хэлсээ.

48-дахи дунда һүргуулида, мүн бусад тээшье үхибүүдые халуун эдеэгээр хангахаяа болбо. Ондоо һүргуулнин ёно гурим: долоон хоногто үхибүүн һүргуулидаа гурбан үдэр түлөөһэгүй эдээ хоолоор хангагдаад, хоёр үдэрэйнь түлөө түрэлхид мүнгэ түлэхэ ёнотой. Тэд ганса үхибүүнэй түрэлхидтэ энэ түлбэри хүндэ бэшэ һаань, дүрбэ-табан һуралгатай бүлэнүүд яаха болоноб? «Бидэнние үсөөн бүлэнүүдтэй адлидхахар бэшэ»,— гэжэ конференцидэ суглараршад тэмдэглэбэ.

Эм дом худалдан абалгада үнүгэлэлтэ бии, 84-дэхи, 85-дахи аптекэнүүд «социальна» гэһэн нэрэтэй боложо, ядаруу байдалтайшуулда туһалха үүргэтэй. Эдэ хоолой талонууд бүхы үнэр бүлэнүүдтэ үгтэхэ ёнотой аад, бүлтанда хүртэдэггүй, үрдиһэн лэ зон абаад, үлэһэн зон хохидоод байдаг. Мүн энэ талон абалгын ёно гүрим ехэ таагүй, нэгэ удэр ерэхэдэш — үгы, хоёрдохи удэрөө ерэхэдэш — баһал үгы, тезд бүлтадаа ажал хүдэлмэритэй, нэрэг, уялгануудтай зон ха юмбиби, талон абаха талаар бидэ-ние дорожмолһон байдалые усадхаха хэрэгтэй гэжэ суглараршад хэлсээ. Загорск тосхондо гэр бүлэдэ ба үхибүүдтэ туһа хүргэхэ үүргэтэй түб тушаа мэдээсэл хэгдээ.

Үхибүүдтэ гэжэ үгтэдэг мүнгэн саг соогоо асарагданагүй. Тэрэниие тараадаг «Руслан» бүлгэм хоёр һарадаа нэгэ дахин асараад байха юм, энээниие гуримшуулха шухала. «Долоон бага үхибүүтэй һаа, гэо байра барилгада процентгүй урьһалажа абаха эрхэтэй» гэһэн республиктын Правительствын баталһан гурим бии, тезд хуулинин һаһа гүйсөөгүй долоон үхибүүтэй бүлэнүүд хото соо угаа үсөөн, энэ хэмжүүрые бага болгохо, таба-зургаан үхибүүтэй бүлэнүүдтэ процентгүй урьһалажа мүнгэ дамжуулдаг болохо гурим нэбтэрүүлхэ хэрэгтэй гэжэ эндэ хэлсэгдэд, конференци республикын Президентдэ ба Правительствада гүсхай Хандалга баталан абаба.

Архи уудаг, жэл бүри үхибүү түрэдэг бүлэнүүд хотодо үсөөн бэшэ. Эдэнэр ябадалаа заһахагүй, үхибүүдынь багаһаа хойшо хуллгай, бусад гэмтэ ябадал хэжэ һурана. Үлэсхэлэн хоолһон үхибүүн хуллгай хэнгүй яахаб? Юрэдөө, Железнодорожно районой хуулинин һаһа гүйсөөгүйшүүлэй таһагта тэмдэгтэй үхибүүдэй 40 процентнь үнэр бүлэнүүдтэ хүмүүжүүлэгдэнэ гэһэн тоо Н. А. Боркина дүрдаа бэлэй. Конференцидэ ерэһэн районой гулваагай орлогшо А. А. Бертаковой мэдүүлһээр, олон үхибүүтэй гурбан бүлэ— Овсянниковтан, Шубинтан, Купцовтон, энэ жэлдэ түрэлхидэй эрхэнүүдһээ хаһагдаа, нигэжэ арбаад үхибүүн Үншэдэй байшангуудта эльгээгдээ. Харюусалгаяа мэдэрдэггүй, үхибүүдээ анхардаггүй, тэжээдэггүй, хүмүүжүүлдэггүй, архи намнаад лэ үгы олодог гэртэхинэй тоо жэлһээ жэлдэ ургажа байна. Энэнь ехэ аймшагтай. «Үшөө арбан гурбан бүлэ түрэлхидэй эрхэнүүдһээ хаһагдаха ээлжээндэ бии»,— гэжэ Александр Архипович хэлээ һэн. Бодолгото болохоор юумэн эндэ бии.

«Үхибүүн бүхэн алтан дэлхэйдэ мүндэлхэдөө, өөрын эдеэтэй, хүнэһэтэй буудаг» гэжэ бүрлад зон хэлсэдэг

«БИДЭ» ГЭҺЭН ХАМТААРАА

...ой хэл хадаа ООН-ой ...ньна Ассамблейн ...зөөреэр 1-эр бүлын ...ородын жэл гээд нэр-...ом. Буряад Республи-...н зонние социаль-...ар хамгаалгын мини-...о энэ жэлые нэрэ-...рэтэйгөөр үнэгэрэхын ...усхай түсэб табижа, ...б.

...бүлын байдалые һай-...ха талаар программа ...даа, үнгэрэгшэ жэ-...нтябрийн 26-да «Бу-...Республикада Гэр бү-...ласхоорондын жэлэй ...лтэдэ бэлэдхэл ту-...нэн республикын Ми-...нүүдэй Советэй Тог-...таа бэлэй. Республи-...хотонуудай, райо-...захиргаануудта тус ...үнэргэхэ талаар ко-...Сайруулагдаа. ...миссинуудые захир-...дай гулваанар, үгы-..., социальна политика-...хуудалнуудые анхар-...гшонорынь толгойл-...онуудай, районуудай ...ьна хамгаалгын таһа-...р бүлэ бүхэнние ха-...ь хэмжээ ябуулга-...хараалһан тусхай ...мануудые баталан

...программануудай ...гэр бүлэдэ, эхэнэр-...ба үхибүүдтэ ту-...үргэтэй социальна ...дые олоор байгуулга ...хөлгэ шухала гэжэ ...оно. 1994 ондэ ...дын Загорск тос-...гэр бүлэдэ ба үхи-...туһа хүргэдэг түб ...Хяагтын, Захаами-...шүүрэй, Хурамхаа-...банскын районуудта ...дэ ба үхибүүдтэ ту-...ьлэг социальна алба-...ргуулагдаа.

...йн районой Шэнэ-...та мэргэжэл түгэс ...дэлбэл, туһаламжын ...дэшээ байха гэжэ ...дэн. Д. Банзаровай ...хэ тухай асуудал ...ьлэг хэлсэгдэнэ.

...ад ороной үхибүүд» ...республикаанска про-...абтанхай. Эндэ «Ин-...үхибүүд». «Үнэн-...», «Гэр бүлые тү-...», «Хойто зүгэй ...», «Чернобылийн ...гэһэн бүлэгүүд ...рамма дотор хараа-...«Үхибүүдэй адэ-...үйлэдбэрилые хүг-...гэһэн бүлэг бата-...й, ажабайдалда нэбт-...дэхэ замдаа орон-...аан-Удэдэ гэр бү-...эблэлгын ...алуушуу-

лай түб нээхэ зорилго табигданхай.

Тус программын ёноор, ядаруу байдалтай бүлэнүүдтэ, хэ...литэй ба хүхөөр үхибүүтэй эхэнэрнүүдтэ мүнгэн зөөри дамжуулагдадаг, энэ хэрэгтэ 419 миллион түхэриг таһалагдажа үгтэнхэй. Үнэр олон, ядаруу байдалтай, эхэн гү, али эсэгын гансаараа үхибүү үндылгэжэ байһан бүлэнүүдэй үхибүүд, үнэн хэнэ, эрэмдэг, үлбэр үхибүүд һүргуулида түлөөһэгүй халуун эдеэ бэридаг, энэ хэрэгтэ 299 миллион түхэриг дамжуулагданхай. Гэрэй-коммунальна түлбэридэ 253,7 миллион түхэриг гаргашалагдаа. Бэшүүрэй, Зэдын, Хорнин районуудта, Улаан-Удэ хотодэ хубсаһа хунараар андалдалгын пункт, жаса бии юм.

Мүнгэ танганай талаар ехэ дуталдашье һаа, республикын бүхы районууд Гэр бүлын уласхоорондын жэлые үнэгэрэлгэдэ хабаадаа. Сагаалганай, Үхибүүдые хамгаалгын үдэрнүүдтэ зорюулагдаһан хэмжээ ябуулганууд бүхы районуудаар үнгэрөө. «Гэр бүлын үдэр» гэһэн һайндэрнүүд, гэр бүлэнүүдэй урлалгын фестивальнуудаа, уран һайханай конкурснуудаа, национальна һайндэрнүүд, мүрысөөнүүд хаа-хаанагүй эмхидхэгдээ. Жишээнь, үнэр олон бүлэнүүдэй республиканска һайндэр эмхидхэгдээд, эндэ гэр бүлын ансамбльнуудай конкурс, «Аб адли-хан уһанай дуһалнууд мэтэ» гэһэн эхирнүүдэй конкурс үнэгэрэгдөө, табан ба табанһаа олон үхибүүтэй эхэнүүдэй хабаадалгатай «Дүхэрит шэрээ» эмхидхэгдэжэ, нимэ хүшэр хүндэ сагта гэр бүлээ яажа хаһагахаб, үхибүүдые яажа зөөөр хүмүүжүүлхэб гэһэн темээр эхэнэрнүүд хооредоо. Үхибүүдые хамгаалгын уласхоорондын үдэртэ зорюулһан «Минии бага балшар һаһан» гэһэн темээр уран зураагуудай конкурс соносхогдодог, «Долина Кижинсь» газетэдэ тусхай хуудаһан толгойдоо һэн. Республикын Баунтын районда «Бальдан-94» гэһэн Хойто зүгэй үхибүүдэй нэгэдэхи региональна һайндэр эмхидхэгдээ бэлэй.

Тарбагатайн, Баргажанай районуудта лотерей наадагдажа, эльшэ хүсэ хэрэглэдэг түхеэрэлгэнүүд, мэл шандэ табигдаад, олоо ороноо үхибүүдэй жасада орууулагдаа. Бэшүүрэй аймагта «Үхибүүд энеэлдэжэ байха ёнотой» гэһэн телемарафон үнгэрөө. Эрэмдэг, үбшэн залуу зоной урлалгын выставкэ эмхидхэгдээ һэн.

Ажалша коллективуудэй дүнгэлтэ, туһаламжагүйгөөр хэмжээ ябуулганууд дүүрэн хүсэндөө ябуулагдахагүй һаа-б даа. Ажалша бэрхэ гэр бүлэнүүдые хүндэлэлгын хэмжээнүүд, концерт наадан тэндэ эмхидхэгдээ, мүнгөөр зондо туһалаа. Жишээнь, Улаан-Удын кондитерска фабрикада үнэр олон бүлэнүүдтэ конфетэ, шоколад, пряник, печеньи мэтын амтатай зүйлнүүдһээ бүридэнэн бэлэгүүд барюулагдаа юм. Макароной фабрикада бүлэнүүдтэ хямда сэнгээр талха худалдаа, Улаан-Удэ хотын һүнэй комбинадайхид «Улаан-Удэ» түрбаза бүлэнүүдээрээ ошоно амараа. «Наранай туяа» гэһэн республиканска үүгэдэн хүгжэмтэ һайндэр үнгэрэгдөө.

Статистикын талаар үүрэнэй комитет «Буряад Республикын эхэнэрнүүд шэнэ экономическа эрхэ нүхэсэлдэ» гэһэн сотсолбори 1992 ондо гарганхай. Буряад Республикын Хүн зонние социальна талаар хамгаалгын министерство «Буряад Республикын гэр бүлэ» гэһэн сотсолбори бэлдэжэ гаргаа. «Гэр бүлые түсэблэлгэ» гэһэн Россин эблэлэй Буряадай отделенитэй хамта «Гэр бүлые түсэблэлгэ» гэһэн долоон хоног үнэгэрооби. Манай министерствын гэр бүлын, эхэнэрнүүдэй ба үхибүүдэй орёо асуудалнуудай таһаг хэдэн элидхэл бэлдэһэн байха.

Хойто зүгтэ ажаһуудаг бүлэнүүдэй, эхэнэрнүүдэй, үхибүүдэй орёо бэрхэшээлтэй асуудалнуудаар региональна семинар үнэгэрэхэ түсэбтэйбди. «Наһажаал зоной удэр», «Инвалидай удэр» республика дотор тэмдэглэгдэнэ, мүн «Эхын удэр» гэһэн һайндэрые байгуулжа, хүшэр сагта хүсэ шадалаа элсүүлэн ороноймнай ерэдүйе ургуулжа байгша эхэнүүдые хүндэлхэ ёнотойбди гэжэ һанагдана. Нимэ тусхай һайндэрые бии болгохо талаар республикын Президентынь зарлиг бэлэдгэнэ.

РФ-гэй Федерацийн Советэй Социальна политикын талаар комитедэй түрүүлэгшэ Галина Кареловагай интервью соогоо «Үхибүүдтэй бүлэнүүдэй байдал бусад бүлэглэлнүүдтэ орходоо угаа үүндэ гэжэ тооложо». Нимэ бүлэнүүдтэ гүрэнэй талаһаа туһаламжа нэн түрүүн олгуулагдаха ёнотой» гэжэ хэлэһэнь ушаһан байнаб. Энээниие тон зүб гэжэ һаланаб. Гэр бүлын, эхын, эсэгын ба балшар наһанай эрхэнүүдые хамгаалха тухай Россин Федерацийн Хуулин бии. Нимэрхүү Хуулин республикын хэмжээндэ баталан абаха хэрэгтэй гэжэ тобшолиноб.

Л. САНХЯДОВА,
республикын хүн зонние социальна талаар хамгаалгын министрэн орлогшо.

УЛАСХООРОНДЫН ЖЭЛДЭ ЮУН ХЭГДЭНЭБ?

Арзагархан шүдэтэй Аяглан хүхюутэй
Абын эрхэ басагам даа. байнам даа.
Аглаг тэнгэриин тайбанда Д. АЛТАЕВАЙ фото.

ЯДУУ ЗОНДОЛ САГААН СЭДЬХЭЛЬЭЭ ОРОЛДОН...

Дайнай дүлэн хэзээ, ямар аргаар унтардаг, сарагдаг гээшэ? Дайлалдажа байгаа хоёр талын хүтэлбэрилэгшэдэй хамтын хэлсээ ябуулжа, буу шуугаа хуряаха гэһэн шидхэбэрьшээ гү? Али арад зоной дайн дажарһаа ехэ эсэжэ, амгалан тайбан ажалдаа бусаха гэһэн эрмэлзэлнээ гү? Олон ондоо шалтагаан эндэ бии юм ааб даа.

Тэрэ тоодо юрын зоной «үри бэемнай үндын, жаргалаа дамжуулжа, үеын үедэ ажамидарал үргэлжэлэн байг» гэһэн шанга эрмэлзэл дайе сараха гол хүсэн болодог лэ.

Улаан-Удэдэ ажаһуургша Хандама Дашиевна Анандаевагай Эб найрамдалай жасада һара бүри мүнгэ зөөри оруулжа эхилһэнһээнь хойшо тэбхэр арбан жэл декабрь нарада гүйсэбэ. Тэрэ үшөө ажалдаа хүдэлжэ байхадаа, 1984 оной декабрь нарада Эб найрамдалай жасада түрүүшынгээ түлбэри оруулһан намтартай. Тэрэ сагһаа хойшо таһалгаряагүй һара бүри, арбан жэлэй туршада мүнгэ тус жасада оршолно. Наһанайнгаа амаралтада үни гараһаншье һаа, энэ хүгшэн пенсиһээ таһалжа, мүнгэ зөөри (мүнөө 1 мянган түхэриг һара бүри) амгалан тайбанай хэрэгтэ дамжуулна.

Социальна талаһаа эгээл муу хамгаалалтатай гэжэ тоологдодог нимэ пенсионнүүдэй угаа бага амин шухала тэдхэмжэһээ таһалжа мүнгэ дамжуулжа байһыень юунтэй жэшэлтэнб? Хэдэн дабаанай, хэдэн уулын саана таниндааагүй хэндэшьеб халташье һаа, хүнгэн болохын тула баян дэлгэр сэдьхэлһээ үгэжэ байһан мүнгэн... Нэгэ мянган түхэриг-ыень юунтэй жэшэлтэнб? Тэрэ ямар ехэ үнэ сэнтэй болоноб?

Хандама Дашиевна Анандаева дайн дажарые үхибүүн наһандаа угтаа. Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнда, Псков шадар хайрата нагасань Жамбалдоржи (Жимбаа) Дамдинов баатарай үхэлөөр унаһан юм. Ахань Жамбалдоржи Анандаев үхэлтэ дайиһаа дохолон, 2-дохи бүлэгэй инвалид болоод бусаһан аад, наһа бараа. Х. Д. Анандаева Агын окрдрамтеатрай артистка ябаа, бухгалтераар хүдэлөө. Мүнөө найман ашатай, нэгэ гушатай ажаһууна. Дайнай суурнанда нэрбэгдэнэн Хандама хүгшөө, юрэдөө, миин байха аргагүй, ажана амгаланние өөрын хүсөөр аршалхые эрмэлзэнэ бшуу.

Энэ жэлэй декабрийн 11-дэ Х. Д. Анандаева 65 наһатай болобо. Буянтай, сагаан сэдьхэлтэй энэ хүгшөөе табхар ойнуудаарнь — 65 наһанайнь ойгоор ба амгалан тайбанай хэрэгтэ мүнгэ оршолжо эхилһэн 10 жэлэй ойгоорнь халуунаар амаршалнабди! Нютагайнь поэтесса Шуя-Ханда Базаркадаевагай шүлэгүүдые зорюулая:

Эб найрамдал
хододоо мандаг
мүнхэ.
Эндэ түрэһэн
эльгэн тоонтом
эбдэрхэгүй.
Элдин талын
набшаһан сэсэг,
Хагда нэгоон,
харбуулшье һаа,
хагдархагүй.

Н. ТУМУРОВА.

БУДДЫН СУРТАЛ / Дхарма /

2. БУЯН ХУРЯАЛГА

Бодиг мүртэ орохые эрмэлзэгшэ хүн маха бодын, хэлэнэй болон сэдьхэлэйнүүдэ арюун үйлэ ходоодоо сахихые һанаагаа табижа байха болоно. Маха бодын үйлые арюун сэбэр байлгахые оролдохо гээшэ— амтанние алахагүй, хулгай хэхэгүй, һалихай ябадал гаргахагүй гэһэн удхатай. Хэлэ амаяа арюун байлгаха ёно —худалаар хэлэхэгүй, нюур хаража, хүниие илгахагүй, шаншаг үгэ шалихагүй гэһэн болоно. Сэдьхэлээ сэбэрээр сахиха— хобдогноо зайсаха, уур сухал болохогүй болон юумые үнэнтэ зүбөөрнь ойлгожо хараха ёнотой.

Сэдьхэлэй манарбал, үйлэ хэрэг бузартай боложо, зоболонһоо зайлаха замһаа халигдана Ушар тинмэнээ, сэдьхэлээ ходоодоо арюудхажа, муу үйлэнөө зайсажа ябаха шухала.

2. Эртэ урда сагта баян зөөритэй бэлбэһэн эхэнэр бии һэн ха. Урин зөөлэн сэдьхэлтэй, юрын ёноной энэ эхэнэр хүн зондо хүндэтэй бэлэй. Тэрэнэй хүүһэншэ эхэнэрынь мүн лэ ухаатай, ажалша бэрхэ эхэнэр байгаа.

Нэгэтэ хүлһэишэн эхэнэр ингэжэ бодоо: «Эзэн эхэнэрни хүн зондо ямбатай, тезд үнэн дээрээ тиимэ һайн байгаа гээшэ гү? Магад хажуудань байгшадай ашаар тиимэ хүндэтэй болоһон гү? Тэрэниие туршаад үзэхэмни хада».

Үглөөдэр үглөөгүрынь хүлһэншэн эхэнэр ехэл орой бодожо, удэ шахажа байхада, ажалаа хэжэ эхилбэ. «Мүнөөдэр шн юундэ иимэ орой бодобош?»— гэжэ эзэн эхэнэр сухалтайгаар асууба.

«Нэгэ гү, али хоёр удаа гү орой бодоһондомни сухалдаха хэрэгтүйл» — тэрэ гэн гээд, эзэн эхэнэрээ бүрил уурлуулба.

Хойто үдэрыць хүлһэншэн эхэнэр дахин лэ орой бодобо. Уйртаа диилдэһэн эзэн эхэнэр хүлһэншэнөө модоор сохижорхибо. Энээниие хүнүүд мэдэхэдээ, тэрэ өзэн эхэнэрые хүндэлхэеэ болишоһон гэхэ.

3. Булта хүнүүд энэ эзэн эхэнэр мэтэ хажуудахидайнгаа һайн ябари зантай болбольнь, һайн зантай, амгалан тэнюун сэдьхэлтэй байдаг. Гэбэшье хажуудахидайнгаа харшалдаг, али болохоор доромжолдог байбалиь, тэрэ хүн амгалан сэдьхэлтэй байха аал?

Хүн өөр. туһайдаа муу үгэ дуулахадаа, бэшэнэйнгээ тэрээндэ дайсан харшаар хандахада, һайн хубсаһатай байхын аргагүйдэхэдөө, муу эдеэ хоолтой, байра байдалаа талаар тулюур байхадаа, анханайхи мэтэ тэнигэлэн зантайгаа үлэжэ, һайн хэрэг үйлдэжэ шадаха аал?

Хажуудахи бүгэдэнэй налтай зохид байжа, амгалан тэнюун байдалда һайнние үйлдэхэ аргатай болобошье, тэрэ хүн һайнай тоодо үшөөл орохогүй. Буддын сурталда үнэн зүрхэнһөө баясажа, сэдьхэлэй болон маха бодын амгалан тэнюун байдалда ерэгшэ хүн һайн гэжэ тооносогдохо болоно. Тэрэ хэзээдэ амгалан, үлүү юумэндэ оотошгүй ажаһууна.

4. Хамаг үгэ хэлые удха шанараарнь табан шэнжэдэ оруулжа болоно: саг дээрээ са саггаа бэшэ хэлэгдэнэн, үнэнтэ баидалда харюусанган ба харюусаагүй, зөөлэн ба хатуу харьяд, тупатан ба хоротой, урин сэдьхэлтэй түрэһэн ба үзэн ядажа хэлэһэн үгэнүүд.

Алишье шэнжын үгэнүүдээр танда хандабалынь, сэдьхэлдээ тэошэжэ, муу үгэ өө дуугарагты. хүнүүдтэ нигүүлэсхы сэдьхэлтэй байжа, уур сухалда, үзэн ядалгада өө нэрүүлэгты.

Нүрэз, лоом барижа газар малтажа, үгы болгохомни гэһэн һэдэлгэтэй хүн байба һэн гэлэйг. Тезд хэдышье ехээр тэрэнэй оролдошье һаа, элдэб хараал хэлээшье болнь, газар үгы боложо усадхагдахагүй. Энээнтэй жэшээтэй үгэ хэлые дууһыень оготолон үгы хэжэ шадагдахагүй.

Тиимэлээ ямаршье үгөөр танда хандабалнь, түгэлдэр шэнжэдэ хүрэхые оролдожо, нигүүлэсхы сэдьхэлээр амгалан тэнюун байхые оролдогты. Хэдышье оролдоо һаа, огторгойдо үнгэтэ будагаар зураг зурахыи аргагүй байдаг мэтээр, үгэ хэлые ямаршье үилэ хэрэгтэ бү хурэгты. Хэдышье тухашараа бол, хагданда гал аһаажа, ехэ мүрэниие шэргээхын аргагүй, хайшаншье гээ һаа, һайнаар элдэгдэнэн арһаар шууяа, шэмээ татажа болошогүй мэтэ жэшээтэй байгдаха зэргэтэй.

Хүн гээшэ сэдьхэлээ дэлхэй мэтэ уужам дэлгэр, огторгой мэтэ хизааргүй, асари мүрэн шэнги гүн гүнзэгы, һайнаар элдэгдэнэн арһан мэтэ зөөлэн болгохые оролдохо зэргэтэй.

Хэрбээ дайсадай гарта орожо, хатуу муухайгаар хэлһэгдэжэшье байгаа бол, сүхэржэ, зоригоо мохожо болохогүй: зоригоо мохоболшни, шамайе Буддын сурталай—үнэн мүртэ оронхойш тэжэ хэлэхын аргагүй. Ямаршье үедэ сэдьхэлдээ амгалан тэнюуние тахижа, уур сухалаа хүрэн, үзэн ядан үгэ гарахаяа зайсагты, нитүүлэсхы сэдьхэлээр хүн бүгэдэндэ хандагты.

5. Үдэшэндөө утаа бааяжа, үдэртөө дүрэжэ байдаг шоргоолзоной бута нэгэ хүн ихараба һэн ха. Энээн тухайда тэрэ нэгэ сэсэн ухаатанда хэлэбэ. Тинхэдэнь тэрэ сэсэн «жада баряад шоргоолзоной бута гүнзэгыгөөр онгило» гэбэ. Мүнөөхи хүн хэлээшээрнь болобо.

Онгилходонь, нэн түрүүн хаалга, удаань хөөһэн бии болобо, үшөө аса, һүүлээрнь хайрсаг, мэлхэй, хутага, хэршэмэг мяхан, эсэстээ луу гараба.

Эдэ бүгэдые сэсэн ухаатанда тэрэ хүнэй хэлэхэдэнь, «лууһаа бэшыень дууһыень хая. Лууда һаад хэжэ болохогүй» гэбэ.

Энэ домог соо «шоргоолзоной бута» гэхэдээ хүнэй бэе хэлэгдэнэ. «Удэшэниинь утаа бааяна» гэдэгынь — үдэртөө хэһэн юумээе хүн үдэшэниинь һанаандаа оруулжа, энээндээ баясана. Үгышье бол, гасаана. «Үдэрынь дүрэнэ» гээшэнь — үдэшэниинь ородоһон юумээе хүн үдэрынь тэрэг үйлдэжэ гү, али үгэ хэлээрээ бэелүүлнэ.

Энэ домог соохи «хүн»— Буддын сурталаар ябагша болоно. «Сэсэн ухаатаниинь» — Будда. «Жада» гэхэдээ ухаан бодол гэжэ хэлэгдэнэ. «Түнзэгыгөөр онгило» гээшэнь өөрыгөө түгэлдэр шэнжэдэ хүргэхын түлөө сэхээр оролдо гэнэ.

«Хаалга» — эндэ мунхагай харанхын удхатай. «Хөөһэн» — уур сухал, зоболон, «аса»— юумэндэ маргалга. һанаата бодолго, «хайрсаг» — хобдог сэдьхэл, залхуралга, гэмшэл болон түдэгэсэлгэ, «мэлхэй»—хүнэй бэе ба сэдьхэл, «хутага»— табан хүсэл, «хэршэмэг мяхан» — сэнгэлгэдэ дашуралга. Эдэ бүгэдэ хүнэй маха бодые бузарлана, тиимэ-һээ эдээнһээ бэеэ зайсуулха хэрэгтэй.

Шоргоолзоной бутаһаа эгээл һүүлдэнь гарагша «Луу» гэдэгынь, эгээлэй байдалай шуналһаа зайсаһан хүнэй һүлдэ, һүнэһэн. Өөрынгөө доро газар малтажал байгаа бол, хожомоо лууда хүрэжэ болохо юм.

«Лууе орхёод, тэрээндэ һаад татажа болохогүй» гэдэг үгэ—эгээлэй байдалдахи шуналһаа зайсаһан сэдьхэлые амгалан орхёод, эхилһэн хэрэгыень өөртэнь дүүргүүлхэ ёнотой гэжэ хэлэгдэнэн болоно.

6. Хамагые Илагшын шаС Пиндола боди мүртэ хүрэхэдөө, түрэл Каусамби хотынгоо зондо дулаан сэдьхэлээр тэрээндэ хандадагайнь түлөө баяр баясхалан хүргэхээ бусаба. Буддын үрэһэ тарااха хүрьһэ тэндэ бэлдэхэ гэжэ тэрэ шидэбэ. Энэ хотын заха газартань пальма модотой уужам зүргэ харгы татагдаһан сэсэрлиг оршодог һэн. Үргэн ехэ Ганга мүрэн тээнээ һэрюухэн һэбшээн үлеэн байха.

Нэгэтэ зунай ааяма халуун үдэ, халуун наранай элшэнээ һүүдэрлэн пальма доро һуужа, Самади бисалгал хэбэ. Тэрэ-үдэрынь Удэлна хаан хатануудтаяа энэ сэсэрлигтэ сэнгэхэсэ ерэбэ. Хүгжэм дуунһаа хаан аяшаржа, мододой һүүдэртэ һажаба.

Хаанай унтажа байха үеэр һамбаашалжа, тэрэнэй хатад сэсэрлиг соогуур сэнгэжэ ябаһаар, Самади бисалгал хэжэ һууһан Пиндолые харажархибад, Пиндола тэдэниие ехэтэ һонирхуулжа, Буддын сурталда бултадаа дашууран, номолыень үншажа үгэхыень гуйбад.

М. БАТОИН
буряадшалба.

(Үргэлжэлэлынь хожом гараха),

ИТАР-ТАСС: **түби дэлхэй мүнөөдэр**

ТЕГЕРАН.
Чечен Республикада боложо байгаа үйлэ хэрэгүүдые сэгнэхэеэ Иран яаранагүй гээд Иранай мэдээжэ политическэ ажал ябуулагша, гадаадын хэрэгүүдэй талаар парламентын комиссийн гишүүн, парламентын дэргэдэхи хүнэй эрхэнүүдэй талаар комитедые хүтэлбэрилэгшэ Саид Раджан-Хорасани мэдээсэнэ. «Гэхэтэй хамта Чечнягай асуудалнуудые сэрэгэй гуримаар шидхэхэ гээшэ буруу гэжэ тоолоод, политическэ аргануудаар байдалынь гуримшуулагдаха бээ гэжэ найданабди» гэжэ Раджан-Хорасани тэмдэглэнэ Хубилжа байгаа үйлэ хэрэгүүдтэй зохилдуулан политическэ шидхэбэринүүдые абаха зуураа Чечнядахи байдалай хүгжэлтые Иран анхаралтайгаар ...даглажа байха юм ха.

ПАРИЖ.
Урда Африкын Республика гэгээрэлэй эрдэмэй ба соёлой асуудалнуудай талаар Нэгэдэмэл Нацинуудай эмхидэ дахнаа гэшүүн боложо ороо, 1956 ондо тэндэһээ гараһан байгаа. ЮАР-ай Президент Нельсон Мандела оронойнгоо нимэ шидхэбэри абаһые баталжа үгэбэ.

Урда Африка хадаа уласхоорондын энэ эмхине байгуулагшадай тоодо ородог юм. Гэбэшье Преториин засагай тэрэ үедэ үнгэргэжэ байһан апартеидэй политикые энэ эмхиин гэшүүн болодог бусад гүрэнүүдэй эрид шүүмжэлһэн дээрэнээ 38 жэлэй саада тээ тэндэһээ гараха баатай болоо һэн.

ЖЕНЕВЭ.
Улам бүри «уужам сэдьхэлэй, түргэн дары ба тусгаар шэглэлтэй» харинн туһаламжа хубилалта бэелүүлжэ байгаа оронуудта социальна талаар бэрхэшээлнүүдые үсөөрүүлхэ арга олгохо һэн гээд ООН-ой Европын эдийна ...ческа комиссийн шэнжэлэгшэд тоолоно.

Дэлгүүрэй харилсаанда шэлжэн орохо үедэ олонхи зон тулюур байдалтай болоо (тэдэнэй дунда — пенсионернүүд, ажалгүйшүүл, мэргэжэлгүй хүдэлмэришэд ба гүрэнэй предприятинуудта ажалладаг хүнүүд) гэжэ тэмдэглээд, баруунай гүрэнүүдһээ экономикын талаар тэдхэмжые дээшэлүүлээ һаа, туһатай байха һэн гэжэ авторнууд тоолоно. Зүүн Европын эд бараае баруунай гүрэнүүдэй дэлгүүртэ гараха хэрэгтэ һаалта хэдэг бухы бэрхэшээлнүүдые шадаал һаа түргөөр усадхаха шухала гэжэ тэмдэглэнэ.

Тинхэдэ дэлгүүртэ удаанаар шэлжэн орожо байгаа оронуд шэнжэлэгшэдэй һанаа илангаяа зобооно. Эгээл тэдэнэй эрилтэнүүдтэ нэн түрүүн анхарха шухала. Тодорхойлбол, СНГ-гэй республикануд тэдэнэй тоодо ороно. Юуб гэхэдэ, тэдэ түрүү зэргэдэ ябаһан Венгри, Чехи, Польшо, Словакиа ба Словении гэхэ мэтэ гүрэнүүдһээ гээгдэнэ. Зарим гүрэнүүдэй правительстануудай хубилалтануудай программануудые баталан абалгаяа унжагайруулһан байна. Жишээлхэдэ, Украинада нимэ программа тухай 1994 оной октябрь соо соносхоһон байна. Олонхи оронуд СНГ дотор худалдаа наймаанай холбоонуудай таһалдаһан дээрэнээ ехээр хохидоо. Буу зэбсэг хэрэглэжэ, хёмороото асуудал шидхэдэг ушар тон муугаар нүлөөлнэ.

ИТАР—ТАСС.

Гэр бүлын уласхоорондын жэл

«ДУУНАЙМ ЭХИН БУРЬЯЛААД...»

ЭГЭЭЛ 10 жэлэй урда Гэр бүлын ансамбль байгуулха тухай аха, эгэшэ дүүнэр Дымбрыловүүд хэлсэжэ, Ивалгын соёлой байшанай дэргэдэ тиимэ бүлог эмхидхэһэн байгаа. Юундэб гэхэдэ, дүү хүбүүн Баяртынь нүхэр Эржэн Ивалгада хүүгэдэй хүгжэмэй һургуулида ажалладаг байгаа.

Гэр бүлын ансамбльнуудай конкурсын 1986 ондо болоходо, Дымбрыловтэнэй ансамбль 1-дэхи һуури эзэлжэ, лауреат болоһон юм. Удаань бүхэсоюзна арадан уран бэлигтэнэй 2-дохи фестивалиин лауреат болоһон байна.

Байгша оной ноябрин 25-да Улаан-Удын соёлой таһагай дэргэдэхи энэ ансамбль 10 жэлэйнгээ ойн гүйсэнэнтэй дашарамдуулан, Хүүхэдэйн республикын театр соо схэ концерт харуулба.

Сэхьиень хэлэбэл, энэ концерт бүри апрель һарын хүүшаар болохо байгаа юм. Тэрэ хүнэй һанаашаар болодоггүй оршолонто юртэмсэдэ хүлеэгдээгүй ушар болодог шуу даа. Концертын болохын урда тээ Дымбрыловтэнэй хаһрата одхон басаган Баярма гэнтэ наһа баража, ойн баярай наадан хоношолуулагдаһан байгаа. Тингээд лэ бэлдэһэн концертээ Дымбрыловтэнэй үри хүүгэд дүү басаганайнгаа гэрэлтэ һаихан дурасхаалда нэн түрүүн зорюулаа гэжэ онлгосотой.

Дымбрыловтэнэй гэр бүлын ансамбль түрэл арадайнгаа ёһо заншалые, угай гуримые, соёл болбосоролые Тывгэн хүгжоохэ нантин хэрэгтэ оонэдынгоо хүсэтые оруулжа байгаа юм байна гэжэ эхинһэ элеэр харагдана. Жэшээнь, Хун шубуугаа, хуһан модон сэргээ, Бальжан хатанаа, Эреэхэн удаган абжаагаа дурдаһан шүлэглэмэл мүрнүүдые хүн бүхэнинь уран гобор уншаа. Тингээд Билигтэ Доржиевич пагэжэ хоорэбэ:

— Бидэ —Хорнин 11 эсэгын үри һадаһаг болохо дуугай ябадаггүй, дэржэгэнүүр үгэтэй, дуулаа гэжэ байдаггүй, гал улаан туртай дэлгэр галзуд угсаатан угаа уһанда хаянгүй, уайнгаа бэшэгэй ула мүроор урдынгаа түүхые һэргээлсэн, удхалан, дэмэрдэн, дурданабди. Түмэн хүбүүмни, угаа хоорын даа!

— Түмэн, хэнэйбши? — гэжэ концертые хүтэлэгшэ Цыпилма Цыденовна Батурова асууба.

— Бэлигтын.

— Бэлигтэнай хэнэйб?

— Доржопаланай.

— Доржопалантнай хэнэйб?

— Дымбрылэй.

—Дымбрылтнай хэнэйб?

— Будын.

— Будатнай хэнэйб?

— Бадмын.

— Бадматнай хэнэйб?

— Хотоогой.

— Хотоотнай хэнэйб?

— Анжоогой.

— Анжоотнай хэнэйб?

— Балгын.

— Балгатнай хэнэйб?

— Бабагын.

— Бабагатнай хэнэйб?

— Ардинн.

— Ардитнай хэнэйб?

— Шижын.

— Шижэтнай хэнэйб?

— Батанай.

— Батантнай хэнэйб?

— Тураахинн.

— Тураахинтнай хэнэйб?

— Похолой.

— Похолтнай хэнэйб?

— Дэлдэгэрэй.

— Дэлдэгэртнай хэнэйб?

— Галзуудай.

— Галзуудтнай хэнэйб?

— Хорёодойн.

— Хорёодойтнай хэнэйб?

— Барга баатарай.

Нигэжэ хүбүүнэй хэлэхэлэр, эсэргэнь нэмэб:

— Бүлта угаа хүндэлжэ, тахижа, нютаг нутагаа обоо тайлганаа бүтээжэ, уһа голоо бузарлангүй, тахилгата газартаа, нютагтаа сэржэмэр, дээжэсэ ходоодоо үргэжэ, буряад ёһо заншалаа дэлгэрүүлжэ, дасан дуганаа, Джаргал Хашороо бодхоолсоёл, түрэл нютагтаяа хүйнөөроо холбоотой байһанаа бү мартаял гэжэ уряалнабди.

Тоонто нютагтаа зорюулһан дуунууд тэрэ үдэшэ олоор зэдэлээ. Жэшээнь, Б. Баяртуевай зохёоһон «Хэжэнгэм һанагдаа», А. Андреевэй Г. Дашабыловай үгэдэ найруулһан «Хэжэнгэмни» гэһэн дуунуудые ансамблин гэшүүд сэдьхэлэй долгисотойгоор дуулаа. Гэхэ зуура энэ ансамблин гэшүүд барандаа Хэжэнгын бэшэ: бэрн Наталья Дымбрылова, хүрьгэн Евгений Орбодоев Ярушала тоонтотой. Тиимэһээ Ярушка тухай шүлэг зэдэлһэн байна.

Гэр бүлын энэ ансамблин гэшүүдэй һаадгүйгоор ажалдаа, репетициндээ ябадаг байхынь тула аша зээнэрээ хаража, халуун сай, эдеэгээ бэлдэд һуудаг эжынь — Гомаа Бадмаевна Дарневагай габыла тон зүбоор тэмдэглэгдэжэ, тайзан дээрэ тэрэ уригдаба. Үри хүүгэдынь эжыдээ сэдьхэлэйнгээ гүн баяр хүргэжэ, баглаа сэсэг барюулаад, улаан шүрэ шэмэгтэй мүнгэн һиихэ, бэшэлиг зүүлгэжэ, зон баясан, нэрьемэ халуунаар альга ташалаа. Удаань аша зээнэрынь тоедэйгоо хүрээлэн, Базыр Цыренданшиевай «Эжыдээ дурдатай» гэһэн дууе дуулаа.

Мүн баһа зал соо һууһан бэлигтэй үхибүүдэй аба Доржопалан Дымбрылович, Евгениин эжы Акулина Ользоновна, Наталиин эжы Һама Бодиевна, Эрженын эжы Мария Васильевна гэгшэд һайхан үгоор дурдагдаһан байна.

Энэ ансамблиин шэмэг болоһон үхибүүдынь тон зохидоор дуулалдана, хатарна. Баярта Доржиевичай басагад Оля, Дарима гэгшэд, мүн Баярма, Баяр Дамбаричиновтэнэй басаган Жаргалма, хойто арадуудай коряк хатарые гоёор гүйсэдхөө.

Залуу композиторнууд П. Дамирановай, В. Дамбаевай, нэрэтэ хүгжэмшэдэй — Б. Цыренданшиевай, А. Андреевэй, Ю. Ирдынеевэй, К. Раднаевай болон арадай дуунууд зэдэлжэ, нааданда ерэһэн зоной сэдьхэл зүрхэ баясуулаа.

Энэ ансамблиин гэшүүдые олон хүн амаршалжа, сэдьхэлэй дулаан үгэнүүдые хэлээ, баглаа сэсэгүүдые, бэлэг сэлэгүүдые барюулаа. Буян үйлэдэгшэдэй (спонсорнуудай) алаар энэ концерт болоо гэжэ онсолхо шухала. Северобайкальскын һайн һанаата нэгэ спонсор 1 миллион түхэриг оруулһан байна. Ансамблиин гэшүүд тэрэ һайн хүнэй нэрые элирүүлжэ, тусхайгаар баяр хүргэхэ гэжэ шиндэнхэй. «ПЯС» (Үрэ жэмэстэ модо үргүүлдаг станци, түрүүлэгшэнь Н. Д. Чимбеев) фирмэ 1 миллион түхэриг, Ивалгын аймагай захиргаан 500 мянган түхэриг, «ВЭС» фирмэ (түрүүлэгшэнь Э. К. Албашеев) 500 мянган түхэриг мүнгэ үгэжэ туһалаа.

Тингээд Хэжэгын аймагай захиргаан театр шэнжэлгшэ, бэлигтэй журналист байһан дүү басаганайнь бэшэһэн ном хэблүүлхэ хэрэгтэ 500 мянган түхэриг оруулаа. «Хараасгай» журналай сэтгүүлэй ахамад редактор Ц. А. Жимбиев энэ хэрэгтэ саарһа үгэжэ туһалхабди гэжэ мэдүүлэв.

Үшөө нэмэхэ эүйл гэхэдэ, «Россин 100 бүлэ» гэһэн фестивальда хабаадахаяа Дымбрыловтэнэй гэр бүлын ансамблин Москва оноохо болохоо. Буряад Республикын Социальна хамгаалгын министерство 7 миллион 200 мянган түхэриг үгэжэ, ВАРК-ынхин гоё хубсаһа өёжо туһалһан юм.

Хатуу бэрхэ энэ сагта арадай уран бэлигтэнние нигэжэ дэмжэхэ гээшэ ехэ буян гээшэл даа.

Ким Раднаев Зэбэ Гомбожабай хоёрой «Дуунайм эхин бурьялаад» гэһэн дууе гүйсэдхэжэ, тэрэнээ программынгаа нэрэ болгоһон энэ ансамблиин хатар дуунууд отол бурьялжал байг лэ!

Ц. ДОНДОГОЙ.

Уншаа, дуулаа һэн гүт?

АСАРИ ТОМО ХУЛГАНААНУУД

Бразилиин һонинуудай мэдээсэнэй ёһоор хүн түрэлтэндэ аюул асармаар томо хулганаанууд бии болгогдоо юм ха. Тодоенние бразилец профессор Рауль Бонафа бии болгоо. Сэрэгэйхидэй захилаар тэрэ химическэ буу зэбсэг түршахада хэрэгтэй хулганаануудые бии болгохо даабари абаад, 1992 оонноо хойшо шэнжэлэлгэнүүдые болон туршалгануудые хэбэ. Тинхэдээ нэгэ бага үлүү гаргаа хаш.

Хүдөөгэй юрын хулганаануудай бодоо нохойнуудай ургалгын гормонууд оруулагдаа бэтэй. Дүнгынь гайха тай баншаба. Тиимэ гормонтой хулганаануудынь айхабтар томонууд болоод, 50 килограмм хүрэтэр шэгнүүртэй болоно. Айхабтар ехэ юумэ эдидэг эдэ амитад бии болгоһон зоноо тон ехээр айлгадаг болошоо бшуу. Тэдэнние барижа байхын тулада ехэ болгоомжотой байха шухала.

Хулганаануудые түмэр хорёо соо хаагаад, үдэр, һунигүй харууһалжа шададаг болгаа. Гэбэшье нэгэ эмэ хулганаан зугадажа, эрдэмтэдые, тусхай туршаалтадые одоол мэдэхээбэ.

Тингээдшье һүүлэй үедэ ямаршьеб амитад хүнүүдэй дэбтолдог болоо гэнэн мэдээсэлнүүд хэлэлдэ ходоо бии болодог болоо. Профессор Рауль Бонафа манай хулганаанууд гэжэ тоолоно. Эрдэмтын тооложо гаргаһанай ёһоор орэйдоо табан жэл соо эдэ хулганаанууд бүхы дэлхэй дээгүүр таража болохэ. Тиимэһээ саг дары хэмжээнүүдые абаха хэрэгтэй гэшэ.

Тинхэдээ Рауль Бонафа Бразилиин правительствада ехэгэр найдана. Сэрэгэй частнуудай хабаалалгатайгаар эдэ маштагар хулганаануудай хононоо агнуури эхилээд байна. Тингэбэ яабашье энэ хэрэг юугээр дүүрэхэб гэжэ хэлэхэ хүн олдохогүй байха.

Р. ЭИДА.

(«Скандалы» һонинноо абтаба).

ХАЛЗАН БОЛОТОРОО

Һүүлэй 35 жэл соо анха түрүүшынхиеэ индонезиец бүтээлдэ һууһан Бахти Саймон шарикмахерта хандаба. Тинхэдээ халзан болоторни үньемни аба гээ юм ха. Энэ үедэ Бактиин толгойдо 2.8 метр утатай үһэн ургажа байгаа. 35 жэлэй саана зүүдэн соомни бии болоод, үнэеэ бү аба гэһэн гэгээн дахинаа ерэжэ, үнэеэ хүү аба гээ гэжэ Саймон гайхаһан зэндэ мэдүүлэв.

ЮУНДЭ ТҮИМЭР ТАБИАЬ?

Австралиин Шэнэ Урда Уэльс штадта айхатар шанга ган гасуур болонхой. 1957 оннноо хойшо нимэ юумэн болоогүй байгаа юм. Тиимэһээ тэрэ гэлэнһээ хойшо анха түрүүлынхиеэ хилын саанаһаа шэнисэ хүдалдажа абажаль.

Зүгөөр эндэ ондоо юумэн тухай хэлэмээр. Тэрэ хадаа түймэрнүүд. Олонхинь хүнэй гэмээр болоно. Тоед һаа болоһон нэгэ ушар бултанние гайхуулба. Даррен Холсфилд Нью-касл хотоноо холо бэшэ оршодог ой галдаа бшуу. Полициде юундэ нимэ юумэ хэбэш гэхэдэнь, «Таанад бултанние абажахаднуудһаа болон могойнуудһаа абаргаа һаанаа һэм»,— гэжэ убайгүйгөөр мэдүүлэв.

ОЛОНОЙ УРДА ГАЛДАБА

Һонгодо ажаһуудаг байһан 40 наһатай Игулу гэжэ олзын хэрэг эрхилэгшэ 30 наһатай Игаливада айхабтараар атажахадаг болобо. Тингэжэ «шамайе өөрынгөө эньбэ шэди хэрэглэжэ атахаб» гээд нэгэтэ үгэ алдаа ха. Тингэжэ Игаливань нэгэтэ хэрэгээрээ хүршэ хото ошоһон аад, тэндэ үхэшэбэ.

Одоо ехэ шуурган болобо даа, Игулуе эльбэшэн гэжэ гэмээд, нютагай зон тэрэнние таһа сохибо, удаань дээрэнь бензин адхажа ерэед, гал аһаажархиба.

(Һонинуудһаа абтаба).

НЭРЫЕНЬ МҮНХЭЛХЭ ШУХАЛА

(Мэргэжэлтэдэй һанамжа, дурадхалнууд)

Боксоор түрүүшын совет олимпийскэ чемпион Владимир Сафроновой дурасхаалда зорюулагдаһан уласхоорондын мүрысөөн Улаан-Удын Загорск поселогтохи «Рассвет» гэжэ соёлой ордон соо дүүрэжэ, түүхэдэ бэшэгдэбэ. Энэ мүрысөөнэй үедэ, мүн дүүрээд байхадань, спортын мэргэжэлтэдтэй, тренернүүдтэй, судьянартай, айлшадтай уулзажа хөөрэлдэбэбди. Энэ хөөрэлдөөниинь доро толилогдоно.

Владимир Сафроновой нүхэр, XVI Олимпийн наадамай чемпион, Европын хоёр дахин чемпион, СССР-эй спортын габьяата мастер, профессор, Ленинэй орденто Геннадий Иванович Шатков:

— Миниин нүхэр Володя Сафроновой түрүүлөөр 60 жэлэйнь ойдо зорюулагдаһан мүрысөөндэ хабаадалсахые урихадань, Тамара Михайловна һамгантаяа Улаан-Удэ ерэбэбди. Буряад арадай нимэ хүндэмүүшэ байһые бэе дээрээ үзэжэ, сэхэл баясанабди даа. Республикын нишэлэл хотын үзэсхэлэн һайхан газарнуудаар маанадаа ябуулжа харуулаа. Энэнэйнь түлөө, ехэ баяр хүргэхэ байнабди. Уласхоорондын наадан һайнаар эмхидхэгдээ. Зарим шэгнүүрнүүдтэ хабаадагшадай мэргэжэл шадабари ондо ондоо байбашье, юрэнхыдөө, тулалдаанууд яһала шанга тэмсэлдэ үнэгөөө. Уласхоорондын категориин арбаад судьянарай хабаадалгатай мүрысөөн хомор үнэгэргэдэдэг гээшэ. Гансал энэ ушар наадамай нэрэ хүндые дээшэлүүлнэ бшуу. Буряад ороной боксчинуудай урданайнгаа алдар соло һэргээхьень мүрысөөнэй эхиндэ уриалаа һэм. Тэрэ уриаемни уншагшадтаа хүргөө аабзат даа.

1974 ондо Гаванада үнэгэргэдэһэн түрүүшын дэлхэйн чемпионадта совет командаһаа түрүүлэн чемпион болоһон, энэ онсо шалгаржа, Бүхэдэлхэйн боксын федерациич президент Бенджамин Расселлай Куботта хүртэһэн, залуушуудай дундаһаа Европын чемпион, СССР-эй дүрбэ дахин чемпион, спортын габьяата мастер Василий Соломин (Москва) нигэжэ хэлэбэ:

— Мүрысөөн һайнаар эмхидхэгдээ. Судьянар үнэн зүө шиндхэбэри абана. Магад, нэгэ-хоёр уулзалгада алдуунууд гаргагдаһаншье байжа болохо. Тулалдаануудые харахадаа, боксчинуудай гаргаһан алдуу эндүүнүүдые заабол обёорхые оролдодогбди. Үсэгэлдэр түгэсхэлэй нааданай дүрбэнэй нэгэ хубини мүрысөөн үнэгэргэдөө. Эндэ диилдэгшэдынь гол түлөб һайн талаа харуулба. Жэшээнь, түрүүшын уулзалгые абажа хараа. Яхадай мастер Лаврентий Соломоновтой ринг дээрэ гарахадаа, танай залуу мастер Баяр Ринчинов гоё һайхан арга дүрэтэй, шадамар бэрхэ худалсэтэй байбашье, баяр хүсөөрөө булигдаһан байха юм. Юрэдөөл, олохон наада захань, гурбан алтан медальтай бусаха түсэбтэй нэмдэ. Зүгөөр тэнсүү шанга туладаануудай болоһонноо үнэмжалан хоёрдай бирабагүй.— гэжэ уласхоорондын категориин судья Юн Та Хва (Урда Корей) хооранэ.

Буряадай боксын ветеран, спортын мастер Владимир Михайлович Николаев нигэжэ мэдүүлбэ:

— Володя Сафроновой үдэртэ зорюулагдаһан мүрысөөндэ маанадые, боксын ветерануудые, урихандань, ехэ баяр хүргэнөбди. Спортын ёһоойл һайндэр болобо. Мүнөөнэй хүндэ хүшэр сагта нимэ ехэ ажал ябуулһан эмхидхэгшэдтэ баясхалан хүргэхэ, һайнине хүсэхэ байнабди. Нимэ хүндэдэ хүртэхэдөө, бидэ ехэл урмашажа, Буряад орон дотор бэе хүгжөөлгэдэ оруулһан хубитыемнай үндэрөөр сэгнэбэ ха юм гэжэ сэдьхэл баясаналдг даа.

«Монгол-Росцветмет» гэжэ хамтын предприятиин түлөөлэгшэ, Монголой Боксын федерациин гэшүүн, уласхоорондын категориин судья Нямдашин Батсүрэн:

— Би Эрхүүгэй политехническэ институтда һуража, горно инженер-механик мэргэжэлтэй болоһон хүм. Һуража байха үедоо Эрхүү хотын, мүн Сибирь болон Алас-Дурна зүгэй зоныи чемпион болоо һэм. 1972 ондо Мюнхенэй Олимпиадада хабаадалсаа бэлэйб. Борис Зорикуев бидэ хоёр 51 килограммай шэгнүүртэ тулалдаа һэмди. Урдандаа бидэ Буряадай боксчинуудһаа һуралсадаг байгаабди. Мүнөө манай ороной арһан бээлэйн уулзалгануудта үсэд нэтэрүү тэмсэл дуталдана хэбэртэй. Энэ миниин һанамжа ааб даа.

— Владимир Сафроновой дурасхаалай мүрысөөн үндэр дээдэ хэмжээндэ үнэгэргэдэжэ байна. Нимэ шанга тэмсэл болохо юм гэжэ хүлеэгээгүй байгааб. Илагшадта Россин спортын мастерай хүндэтэ нэрэ зэргэнүүд олгогдохо. Энэнь уулзалга бүхэндэ эршэ дэлисэ нэмээбэ. Манай командаһаа ороёдоол нэгэ хүн шалгараа.

— Би Эрхүүгэй политехническэ институтда һуража, горно инженер-механик мэргэжэлтэй болоһон хүм. Һуража байха үедоо Эрхүү хотын, мүн Сибирь болон Алас-Дурна зүгэй зоныи чемпион болоо һэм. 1972 ондо Мюнхенэй Олимпиадада хабаадалсаа бэлэйб. Борис Зорикуев бидэ хоёр 51 килограммай шэгнүүртэ тулалдаа һэмди. Урдандаа бидэ Буряадай боксчинуудһаа һуралсадаг байгаабди. Мүнөө манай ороной арһан бээлэйн уулзалгануудта үсэд нэтэрүү тэмсэл дуталдана хэбэртэй. Энэ миниин һанамжа ааб даа.

— Владимир Сафроновой дурасхаалай мүрысөөн үндэр дээдэ хэмжээндэ үнэгэргэдэжэ байна. Нимэ шанга тэмсэл болохо юм гэжэ хүлеэгээгүй байгааб. Илагшадта Россин спортын мастерай хүндэтэ нэрэ зэргэнүүд олгогдохо. Энэнь уулзалга бүхэндэ эршэ дэлисэ нэмээбэ. Манай командаһаа ороёдоол нэгэ хүн шалгараа.